

Menšinové muzeum v Praze¹

Monika Sedláková

Vsouvislosti s obnovením ústavního života v letech 1860–1861 a především pak po schválení nového spolkového a shromažďovacího zákona v listopadu 1867, který vytvořil příznivé podmínky pro společenskou aktivitu nezávislou na státu, vznikalo velké množství českých národních spolků ve všech městech a okresech českých zemí již v 60. letech 19. století.² Nejčastěji byly zakládány Měšťanské besedy a Občanské nebo Občansko-řemeslnické besedy. Nejmohutnější českou národní organizací se tehdy stal tělocvičný svaz Sokol.³ Následovaly kulturně osvětové spolky v podobě matic (česká, moravská, opavská), dále různé ochotnické divadelní spolky, pěvecké či čtenářské kroužky, spolky živnostenské, záloženské, dobročinné, střelecké a v neposlední řadě velmi rozšířené hasičské spolky. K nové zakladatelské éře nejen na české, ale také německé straně došlo v 80. a 90. letech 19. století, ta již ale souvisela s vedením „drobné nacionální války“, jejímž předmětem se stávaly národnostní menšiny.⁴ Obě etapy od sebe výrazně odlišil Josef Škába, když napsal, že „doba místních matic a besed je do-

¹ Článek představuje upravenou verzi magisterské diplomové práce obhájené pod vedením Prof. PhDr. Dušana Uhlíře, CSc. na Ústavu historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě v roce 1998. Odborná literatura vydaná k tématu po roce 1998 nebyla doplněna, autorka se problematice dále nevěnuje.

² Spolkovou činností do roku 1867 a právními normami s ní spojenými se zabývala především E. Drašarová a také J. Janák. Srov. Drašarová, Eva. *Stát, spolek a spolčování. Paginae historiae 1*, 1993, s. 152–177; Janák, Jan. *Spolky v českých zemích do roku 1951. XXII. Mikulovské sympozium 1992. Brno 1993*, s. 59–93.

³ V českých zemích byl založen v roce 1862, o pět let později vznikla také 1. sokolská jednota ve Vídni jako „Slovanský Sokol Vídeňský“.

⁴ Vedle národnostních spolků rostl také počet spolků dělnických a dalších, rozmach pokračoval i v prvním desetiletí 20. stol., přehledné tabulky viz Janák, c. d., s. 74 a 75.

bou národnostní idyly“.⁵ V osudech menšin se podle J. Křena náhle viděl klíč k budoucnosti obou národů.⁶

Určitou německou reakci na Stremayerova jazyková nařízení v roce 1880 představovalo založení soukromého spolku Deutscher Schulverein ve Vídni, který měl podporovat německé národní školství ve všech rakouských zemích. Česká strana nechtěla zůstat stranou a proto se v prosinci téhož roku konala v Měšťanské besedě v Praze ustavující schůze Ústřední matice školské.⁷ Jejím účelem bylo zřizování, vydržování a podporování škol s českým vyučovacím jazykem v českých zemích.⁸

Podle vzoru školských spolků vznikaly spolky krajinské či regionální na podporu národního průmyslu, řemesla a zemědělství, nebo jinými slovy „k ochraně národní državy“ (Besitzstand). V roce 1884 tak zahájil svou činnost Deutscher Böhmerwaldbund, založený představitelem českobudějovických Němců Josefem Taschkem pro oblast Pošumaví. Především jako jeho protiváha vznikla Národní jednota pošumavská, jejíž přípravný výbor byl zvolen v březnu 1884 na schůzi rodáků z Pošumaví v Měšťanské besedě v Praze.⁹ Po jejím příznivém přijetí českou veřejností začala být zdůrazňována potřeba podobné organizace pro severní, severozápadní a severovýchodní Čechy. V březnu 1885 se tak v malém sále Měšťanské besedy v Praze konala první valná hromada Národní jednoty severočeské.¹⁰ V roce 1885 byla založena také Národní jednota pro východní Moravu v Olomouci, na kterou odpověděli Němci o rok později ustanovením spolku Bund der Deutschen Nordmährens se sídlem ve stejném městě. Téhož roku zahájila svou činnost i Národní jednota pro jihozápadní Mora-

⁵ Škába, Josef. *Národní organizace v Československé republice. Československá vlastivěda. Díl V. Stát. Praha 1931, s. 224.*

⁶ Křen, Jan. *Češi a Němci na přelomu století. Pokus o historickou bilanci. In: Sborník historický 37, 1990, s. 157.*

⁷ Špiritová, Alexandra. *Ústřední matice školská v letech 1880 – 1919. In: Paginae historiae I, 1993, s. 180.*

⁸ *Podobná organizace k zakládání českých škol v Dolním Rakousku působila od roku 1872 ve Vídni jako Školský spolek Komenský, a to nejdříve za účelem zřizování českých pokračovacích škol, od roku 1881 českých škol obecných.*

⁹ *Národní jednota pošumavská Praha 1884–1948 (1950). Inventář, zprac. Ol. Šeda a B. Pozníček. České Budějovice 1967, s. 12.*

¹⁰ *Národní jednota severočeská 1885 – 1948. Inventář, zprac. Ferdinand Český. Litoměřice 1969, s. 3.*

vu, založená v Telči pro kraj znojemský a jihlavský a roku 1888 přemístěná do Brna. Na německé straně působil od roku 1894 jako ústřední spolek pro oblast Čech především Bund der Deutschen in Böhmen se sídlem v Praze (vedle ještě Bund der Deutschen Westböhmens v Plzni a Bund der Deutschen Ostböhmens v Trutnově), na Moravě pak od roku 1899 Bund der Deutschen Südmährens se sídlem ve Znojmě, ve Slezsku Nordmark ustanovený ve stejném roce jako Bund der Deutschen in Böhmen a sídlící v Opavě. Obdobnou činnost jako české a moravské národní jednoty zastávala ve Slezsku Matice opavská se sídlem v Opavě, založená v roce 1877 ještě za poněkud jiných okolností,¹¹ ale podle Josefa Lukeše přesto „nejstarší slezská obranná jednotka“.¹² K ní se v roce 1898 přiřadila Matice osvěty lidové sídlící v Těšíně, od roku 1908 v Polské Ostravě.¹³

Organizovaná síť ochranných nacionálních spolků¹⁴ se stává novým činitelem veřejného života českých zemí a nemalou měrou ovlivňuje i ostatní spolky a samosprávné orgány.

Všechny národní jednoty byly organizovány podobným způsobem, vždy existovalo společné ústředí a vedle něj místní odbory v jednotlivých městech a obcích dotyčného regionu, uvedeného v názvu jednoty, kde se „soustředila česká menšina jako ve veliké rodině“.¹⁵ Později došlo k prolomení absolutní centralizace řízení a mezi ústředí a místní odbory vstoupily jako mezičlánek sbory důvěrníků či sdružení místních odborů. Určitý rozdíl je možné najít mezi českými a moravskými jednotami v sídle jejich ústředních výborů. Národní jednotka pošumavská i severočeská měly svá ústředí v Praze, ale Národní jednotka pro východní Moravu i Ná-

---

¹¹ *Jejím účelem bylo: „šířit osvětu a vzdělanost mezi lidem československým ve Slezsku“.* Srov. Hauer, Václav. *Matice opavská od svého založení do 2. 3. 1902.* Opava 1902, s. 3.

¹² Lukeš, Josef. *Obraz Slezska v číslech.* Opava 1913, s. 43.

¹³ *Teprve v roce 1910 se ze Spolku Slezanů a přátel Slezska s názvem Slezan ustavila Národní jednotka slezská se sídlem v Praze.*

¹⁴ *Toto zařazení vychází ze spolkové typologie kvalitativního charakteru E. Drašarové.* Srov. Drašarová, E. *Možnosti použití typologické metody při zpracování spolkové problematiky.* XXII. Mikulovské sympozium 1992. Brno 1993, s. 117–126.

¹⁵ Škába, c. d., s. 231.

rodní jednota pro jihozápadní Moravu přímo v centrech svých regionů, tedy v Olomouci a Brně. Svým programem či účelem „duševním, národním a hmotným zvelebením krajín na jihu a západu Čech (nebo na severu Čech, na severní a východní Moravě apod.)“¹⁶ a stanovami, které byly naprosto analogické se stanovami první ustanovené národní jednoty (pošumavské), tvořily v podstatě sesterské organizace. Shodně hlásaly také svou nepolitickou orientaci. Ve skutečnosti patřil ale například sám zakladatel Národní jednoty východomoravské olomoucký advokát Jan Žáček v 90. letech 19. století současně k vůdčím osobnostem moravské Národní strany a také na místě starosty Národní jednoty pošumavské se střídali převážně představitelé politických stran.¹⁷

Činnost jednot, rozplánovaná ve stanovách, se od jejich založení úspěšně rozvíjela. Společně s Ústřední maticí školskou se národní jednoty podílely na podpoře českých obecných škol, na zakládání soukromých odborných a pokračovacích škol a jejich udržování. Organizovaly různé přednáškové akce, ochotnická divadelní představení, zakládaly a doplňovaly místní knihovny. České hospodářství podporovaly poskytováním právní pomoci při uzavírání pachtovních smluv mezi českými zemědělci a německými velkostatkáři, organizovaly společný nákup strojů a hnojiv, zřizovaly výrobní družstva domácího průmyslu a snažily se organizovat odbyť jejich výrobků, zajišťovaly pracovní místa pro české dělníky, pokoušely se zakládat peněžní ústavy pro podporu ekonomického vývoje menšinových oblastí. Prostřednictvím svých pozemkových fondů vykupovaly majetek od německých vlastníků a snažily se ho dále prodávat českým zájemcům. Ze sociální oblasti stojí za zmínku snaha zprostředkovávat práci, zajišťovat různé sociální podpory, vánoční nadílky pro chudé české děti, zřizovat stavební družstva. Jednoty ale také organizovaly své krajanské sjezdy, národní slavnosti, národopisné výstavy, přátelské večery s českými poslanci, přednáškové a agitační akce před volbami a sčítáním lidu apod. Vedle hospodářské a kulturní podpory českých obyvatel probouzely ale ve smíšených oblastech také nacionální zášť. Emanuel Rádl později ohodnotil existenci národních jednot z pozice kritika českého nacionalismu následujícími slovy: „Vedle Sokola byla zvláště před válkou Obranná

¹⁶ Srov. *Národní jednota pošumavská. Inventář*, s. 13; *Národní jednota severočeská. Inventář*, s. 16; také *Nešpor, Václav. Nástin dějin a práce Národní jednoty východomoravské 1885–1935. Olomouc 1935*, s. 5.

¹⁷ *Národní jednota pošumavská. Inventář*, s. 36.

jednota nejkulturnější organizací na venkově, jenž jinak už znal jen hasiče, ostrostřelce, veterány.“¹⁸

Počátkem 20. století se mezi národními jednotami se značně rozvětvenou sítí místních odborů prosazovala myšlenka na zřízení určitého ústředí pro jejich společnou menšinovou práci.¹⁹ Člen Národní jednoty pošumavské a redaktor jejího věstníku Pošumaví napsal: „Vidíme tedy, že není dosud provedena řádná organisace českého lidu k boji za práva menšin a za jejich existenci...pracuje se sice dosti, ale práce není vedena z jediného pevného ústředí...ale že nutnost ústředí takového jest, o tom jistě mezi rozumnými a opravdovými pracovníky není sporu.“²⁰

V září 1903 se konala ustavující schůze Národní rady české, která měla pečovat o součinnost všech činitelů v českém národě, zejména českých politických stran, ve všech důležitých otázkách týkajících se společných zájmů českého národa v zemích Koruny české i příslušníků českého národa za hranicemi.²¹ Její činnost se orientovala především na problémy státního práva zemí Koruny české a rovnoprávnosti českého jazyka v úřadech, ve školách a ve veřejném životě, na povznesení národně politického, osvětového, hospodářského a sociálního života národa, na úpravu samosprávných zřízení, na ochranu národnostních menšin a informování zahraničí o českém národě. Současně ale nesměla zasahovat do programu ani postupu jednotlivých politických stran. Ve vrcholném orgánu rady, valném sboru, který tvořil všennárodní české shromáždění, měla své zástupce poslanecká sdružení, politické strany, veřejný tisk, krajinské organizace, české menšiny a významné instituce českého národního života. Pro specifické úseky činnosti zřizoval ústřední výbor Národní rady české jako výkonný orgán jednotlivé pracovní odbory (státoprávní, samosprávní, národohospodářský, osvětový, menšinový, jazykový, zahraniční, finanční). Přímé propojení s ostatními zeměmi s českými obyvateli měly

¹⁸ Rádl, Emanuel. *Válka Čechů s Němci. 1. vyd. Praha 1928, 2. vyd. Praha 1993, s. 191.*

¹⁹ *Myšlenka společného ústředí se objevila již brzy po ustavení jednot, mělo se zpočátku vztahovat na Nár. jednotu pošumavskou a severočeskou, v roce 1888 byl také vypracován návrh stanov nového spolku s názvem Společná národní jednota. Srov. Hubka, Antonín. Menšinová práce. Praha 1904, s. 112–113.*

²⁰ *Tamtéž, s. 126.*

²¹ *Národní rada česká 1900–1950. Inventář, zprac. Olga Kodetová. Praha 1970, s. 2.*

zabezpečovat tři zemské odbory, moravský v Brně, slezský v Opavě a dolnorakouský ve Vídni.²²

Národní rada česká později také podporovala myšlenku zřízení menšinového ústředí, i přesto, že sama se tuto funkci snažila zastávat prostřednictvím svého menšinového odboru ustanoveného v listopadu 1903.²³ Do tohoto odboru byly povolány osoby zabývající se problematikou českých menšin, v předsednictví se pak měli střídat starostové Ústřední matice školské, Národní jednoty pošumavské a severočeské. Vedle představitelů české oficiální politiky tedy shromažďoval především přední menšinové pracovníky.²⁴

Myšlenka menšinového ústředí či střediska menšinové práce, vzešlá především z Národní jednoty severočeské, Národní jednoty pošumavské a Ústřední matice školské, získala další podobu v květnu 1909,²⁵ kdy zřejmě skupinka nadšenců vypracovala stanovy nového spolku a zaslala je v předepsaných pěti exemplářích Českému místodržitelství. Došla odpověď: „C.k. místodržitelství v Království českém zapovídá 2. června 1909 utvoření spolku na základě stanov z 15. května...“²⁶ adresovaná JUDr. Antonínu Kloudovi si vynutila následné přepracování a upravení stanov. Hlavní připomínka se týkala vymezení účelu spolku, který byl označen za příliš všeobecný, dále místodržitelství poukazyvalo například na to, že otázky českých menšin jsou politického rázu a spolek je definován

²² *V roce 1911 byla zřízena také Česko-americká Národní rada se sídlem v Chicagu.*

²³ *Na sjezdu menšinových pracovníků v České Třebové v říjnu 1902 se jednalo o vytvoření společného centra, po znovuuštění Národní rady české se s ní, především s jejím menšinovým odborem, začalo počítat v této funkci. Srov. Hubka, A. Menšinová práce, s. 121. J. Křen označil Národní radu za „centrum řízení a koordinace národní strategie“. Srov. Křen, Jan. Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918. Praha 1990, s. 317.*

²⁴ *Např. Jana Auerhana, Karla Baxu, Fr. Bělehrádka, Jana Kaprase, Václava Kukaně, Jindřicha Metelku, Jindřicha Nechanského, Ant. Nýdrleho, Jaroslava Preisse, Přemysla Šámala a další. Národní archiv (dále NA), Národní rada česká (dále NRČ), inv. č. 270, kart. 492.*

²⁵ *V této době se menšinový odbor Národní rady české podílel především na akcích souvisejících se sčítáním lidu, např. prosazení pojmu národnosti na místo obcovací řeči.*

²⁶ *NA, Menšinové muzeum 1909–1920 (dále MMus), inv. č. 1, kart. 1, také Prezidium Policejního ředitelství Praha (dále PP) 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.*

jako nepolitický. Přepřacované stanovy zaslané 14. června zpět se 22. téhož měsíce dočkaly schválení.²⁷ Spolek přijatý jako nepolitický, přestože otázka menšin zůstala politická, byl povinen oznámit své ustanovení Policejnímu ředitelství v Praze. Na poradě konané 26. června v místnostech Národní jednoty severočeské (Spálená 26, Praha 2) za účasti Ant. Nýdrleho, Jana Hejreta, Antonína Kloudy, Karla St. Sokola, Jindřicha Nechanského, Václava Rejmona, Tomáše Maděry, Josefa Škáby a Jindřicha Metelky došlo pak k ustavení přípravného výboru. Ve výboru zasedal jako předseda PhDr. Jindřich Metelka, školní rada a poslanec říšské rady,²⁸ místopředseda JUDr. Antonín Klouda, advokát v Praze, pokladník Tomáš Maděra, ředitel obchodní školy a člen Sboru obecních starších v Praze a jednatel Josef Škába, ředitel kanceláře Národní jednoty severočeské. Výkonnými pracemi byla prozatím pověřena kancelář Národní jednoty severočeské a jednota byla také požádána o poskytnutí zálohy na krytí prvních výloh.²⁹ Tato jednota se také od počátku snažila činnost muzea všemožně podporovat.³⁰

²⁷ NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718. Výnos Českého místodržitelství č. 145.150 byl doručen A. Kloudovi 26. 6. 1909.

²⁸ Český zeměpisec a kulturní politik, * 11. 8. 1854 ve Svěmyslicích, † 9. 9. 1921 v Praze, studia na Filozofické fakultě UK v Praze, 1877 státní zkouška z dějepisu a zeměpisu pro vyšší gymnázia, 1878 suplentem na české reálce v Praze 2, 1883 doktorem filozofie, 1885 profesorem na české reálce. Podnikal zeměpisné cesty, poznal téměř celou Evropu a část Asie, účastnil se zahraničních zeměpisných sjezdů. 1894 založil společně s J. Frejtlachem Českou společnost zeměvědnou v Praze, v letech 1895–1910 byl redaktorem jejího sborníku, působil také v redakci Ottova zeměpisného atlasu. Byl mimořádným členem Královské české společnosti nauk, dopisujícím členem České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. Od roku 1909 se věnoval politické činnosti, především v okruhu školské politiky. Od r. 1902 byl členem Zemské školní rady, v letech 1909–1911 říšským poslancem za Nové Město Pražské a Vyšehrad, v l. 1912–1920 předsedou Ústřední matice školské, v l. 1918–1920 členem revolučního Národního shromáždění za národní demokracii a místopředsedou Zemské školní rady pro zemi českou. Z jeho podnětu byl v roce 1920 přijat zákon o československém menšinovém školství.

²⁹ Zápisy ze schůze a listina přítomných viz NA, MMus, inv. č. 1, kart. 1.

³⁰ Do pracovního programu jednoty bylo zařazeno opatrování fotografií a sbírání listin pro muzeum již na schůzi zastupitelstva konané 24. 10. 1909. NA, Národní jednota severočeská 1885–1948 (dále NJS), inv. č. 1, kart. 1.

Schválené stanovy nazývají novou organizaci Menšinovým muzeem³¹ se sídlem v Praze a s působností „v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených“ s jednacím řečí českou.³² „Účelem spolku jest zříditi, udržovati a spravovati museum znázorňující život, rozvoj a všechny poměry českých menšin v soustátí rakousko-uherském i za hranicemi.“³³ V muzeu měly být shromažďovány mapy dokumentující oblasti s českým osídlením doma i ve světě, vydávány a shromažďovány knihy, brožury a časopisy pojednávající o českých menšinách, sbírány a vystavovány průmyslové a řemeslné výrobky českých menšin, získávány a vystavovány obrazy, fotografie, plány a pohlednice míst obývaných menšinami, sbírány výpisy z archivů a muzeí, hřbitovní nápisy, nápisy na zvonech a vůbec dokumenty o českých menšinách, ukládány a tříděny všechny tiskopisy a zprávy o současném životě těchto menšin. Spolek dostal také oprávnění pořádat přednášky o českých menšinách, organizovat cesty do krajin obývaných menšinami atd.

Prostředky k provádění svých úkolů mělo Menšinové muzeum získávat z členských příspěvků, z darů a odkazů a z pořádání zábavních podniků. Jednalo se o všeobecně užívané vymezení hmotných prostředků pro osvětové spolky, někdy doplněné o peněžní obnosy z úředně povolených sbírek, které ostatně obdrželo i muzeum díky společné národní sbírce organizované Národní radou českou. Členstvo se dělilo, podobně jako v jiných spolcích, na čestné a zakládající s povinností zaplatit 500 K, přispívající s povinností ročně platit 50 nebo 10 K z pozice právnické nebo fyzické osoby, činné s ročním příspěvkem 2 K a dopisující. Správa spolku náležela valné hromadě, výboru a předsednictvu.

---

³¹ Slovo muzeum je v názvu spolku psáno podle současných pravidel českého pravopisu s výjimkou dobových citací.

³² Stanovy viz NA, MMus, inv. č. 2, kart. 1.

³³ Tamtéž.

Vnitřní organizace Menšinového muzea byla velmi podobná organizování národních jednot a jiných spolků, vznikala zřejmě podle stejné předlohy a schválení spolků pak podléhalo jednomu zákonu. Zásadní rozdíl se ale projevil v otázce působnosti a rozšiřování spolků. Činnost národních jednot se vyznačovala cílevědomou snahou rozšířit své pobočky v určitém regionu co nejhustěji a proto jejich ústředí zakládala místní odbory podobně vnitřně organizované jako centra. Muzeum se lišilo plánem práce,³⁴ nemělo v žádném případě sdružovat zástupce českého národa z jednoho regionu a povzbuzovat jejich hospodářskou a kulturní aktivitu jako tomu bylo u národních jednot, proto také nepotřebovalo zřizovat žádné místní odbory.³⁵ Podle kriteria vymezené činnosti Menšinového muzea se nejspíše jednalo o smíšený typ spolku zasahující do kategorie muzea a vědecké spolky a částečně také do kategorie ochranné nacionální spolky,³⁶ i když ve své době bylo výhradně řazeno mezi spolky muzejní.³⁷

Po schválení stanov stál před členy zatímního výboru úkol získat dostatečné množství podpisů známých osobností pod prohlášení pro českou veřejnost o ustavení muzea. Úkolu se ujal jednatel Josef Škába, a i když nebyl vždy úspěšný, podařilo se mu získat 79 jmen představitelů české politiky, publicistiky, národních jednot a jiných organizací. Byli to především lidé s právnickým vzděláním, profesori, učitelé, redaktoři a lékaři, tedy zástupci vyšší společenské vrstvy. Ani v jednom případě se nejednalo o živnostníka, řemeslníka či dokonce dělníka, jejichž jména by veřejnosti

³⁴ *O plánované činnosti muzea informoval policejní ředitel prezidium Českého místodržitelství ještě v září 1909. NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.*

³⁵ *Srov. stanovы Národní jednoty severočeské. NA, NJS, inv. č. 1, kart. 1.*

³⁶ *Drašarová, E. Možnosti použití typologické metody, s. 125.*

³⁷ *Srov. Česká politika. Ed. Tobolka, Zdeněk. Díl V. Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky. Praha 1913, s. 995. Také spolkový katastr Policejního ředitelství v Praze viz Archiv hl. m. Prahy (dále AMP), Spolkový katastr (dále SK), sign. IX/211, kart. 351.*

nic neříkala.³⁸ V úvodu prohlášení se hovořilo o „tužbách ke zřízení ústředí pro společnou práci menšinovou v celé oblasti české“.³⁹ Následující text byl pak téměř totožný se stanovami spolku, tedy za účel spolku označoval zřízení a spravování muzea o životě českých menšin. Co měl tedy znamenat úvod prohlášení propagující ústředí menšinové práce? Není příliš pravděpodobné, že by původní vymezení účelu spolku (ve stanovách neschválených 2. června) bylo poněkud odlišné.⁴⁰ Nebo si snad členové výboru představovali činnost společného pracovního menšinového ústředí jen ve zřízení a spravování muzea znázorňujícího poměry českých menšin, které by bylo k dispozici pro studium národnostní otázky?

Svou podporu Menšinovému muzeu v jeho práci přislíbily všechny politické strany s výjimkou sociální demokracie. Přesto však došlo k ustavení a zahájení činnosti spolku, hlavně pro nedostatek peněžních prostředků, teprve v roce 1912, kdy se akademický odbor Národní jednoty severoče-

³⁸ *Mezi podepsanými se objevilo jméno Josefa Anýže, šéfredaktora Národních listů a poslance českého sněmu, JUDr. Jana Auerhana, spisovatele a koncipisty zemské statistické kanceláře, Františka Bělehrádka, ředitele kanceláře Ústřední matice školské, Antonína Břeského, tajemníka české samosprávy ve Slezsku v Polské Ostravě, JUDr. Jaromíra Čelakovského, dvorního rady, poslance a univ. profesora v Praze, JUDr. Františka Drtiny, univ. profesora a poslance v Praze, Václava Hauera, starosty Matice opavské, Adolfa Kubise, tajemníka Národní jednoty pro východní Moravu v Olomouci, Jana Mášy, starosty Národní jednoty pro jihozápadní Moravu v Brně, Jindřicha Nechanského, starosty Národní jednoty severočeské, Antonína Nýdrleho, ředitele lihovarnické školy v Praze, JUDr. Ferdinanda Pelce, předsedy Matice osvěty lidové, JUDr. Jana Podlipného, advokáta, poslance a předsedy Národní rady české v Praze, Aug. Sedláčka, konzervátora a spisovatele v Táboře, Aug. Seiferta, tajemníka Národní rady české, JUDr. Františka Scheichla, advokáta a starosty Národní jednoty pošumavské, JUDr. Františka Smrčky, advokáta a starosty Národní jednoty východomoravské v Olomouci, JUDr. Františka Stratila, advokáta v Opavě, Tomáše Stypy, profesora a předsedy spolku Slezan v Praze, JUDr. Přemysla Šámala, advokáta a místostarosty Ústřední matice školské v Praze, Eduarda Štorcha, učitele a spisovatele v Praze, prof. MUDr. Aloise Velicha, říšského poslance a předsedy Školského spolku Komenský v Vídni. Úplný seznam viz NA, MMus, inv. č. 1, kart. 1.*

³⁹ *Tamtéž; neúplný koncept také NA, NRC, inv. č. 81, kart. 47. Úvodní strana prohlášení „České veřejnosti!“ viz příloha.*

⁴⁰ *Na přepracovaných stanovách byl ale účel zřejmě pouze doplněn krátkými vsuvkami „vyjímaje záležitosti politické“. NA, MMus, inv. č. 2, kart. 1.*

ké zavázal přispívat k jeho vydržování nejnntnější částkou.⁴¹ První valná hromada se konala 26. března 1912 v místnostech jednoty.⁴² Do funkce předsedy byl zvolen vrchní úředník banky Slavie Jindřich Nechanský,⁴³ místopředsedy se stali PhDr. Jindřich Metelka a Jaroslav Hrubý, jednatelem Václav Veit, pokladníkem Tomáš Maděra, účetním František Kálal, knihovníky Eduard Štorch, Jaroslav Zbírál a Jaroslav Knittl, správcem domu Josef Škába.

Důležitá byla závěrečná ustanovení připraveného organizačního řádu, která upozorňovala, že veškerý spolkový majetek je, s ohledem na příspěvký, vlastnictvím Národní jednoty severočeské a předsedou Menšínového muzea má také vždy být starosta této jednoty. Pokud by se celý výbor spolku vzdal své práce, řízení muzea by přešlo na ústřední výbor jednoty.⁴⁴ Během roku 1912 bylo pak nově otiskováno upravené prohlášení „České veřejnosti!“⁴⁵ a zesílily výzvy ke vstupu do Menšínového muzea typu: „V dnešní době nejkrajnějšího zápasu národnostního snaží se naši protivníci vyhladiti nejen český živel, nýbrž i sebemenší stopy češství ve smíšeném území a tak posíliti svoje známé heslo německého uzavřeného území...“⁴⁶ Jiné výzvy měly i méně nacionální ráz, jako například článek s názvem „Soustředění menšínové práce“, který byl na žádost Menšino-

⁴¹ Již v červnu 1911 informoval tento odbor, že se zavázal v dohodě s ústředním výborem jednoty spravovat Menšínové muzeum a rozvrhl jeho práci do sedmi sekcí: teoretické, historicko-geografické, sociálně-ekonomické, školské, právní, organizační a umělecké. Srov. *Stráž severu*, roč. 11, č. 13, 30. 6. 1911, s. 2, E. Štorch, *Pracovní rozvrh menšínového muzea*.

⁴² Zpráva o ní byla publikována ve *Stráži severu*, roč. 12, č. 21, 5. 4. 1912, s. 2. Oznámení a následnou zprávu z valné hromady obdrželo také Policejní ředitelství v Praze. NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.

⁴³ Vrchní úředník, později přednosta banky Slavie v Praze 2, * 1861, † neznámé. V letech 1904 až 1909 zastával funkci předsedy Národní rady české a současně funkci předsedy jejího menšínového odboru, v letech 1900 až 1920 byl starostou Národní jednoty severočeské, členem výboru Ústřední matice školské.

⁴⁴ NA, MMus, inv. č. 3, kart. 1.

⁴⁵ Srov. *Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu*, roč. 9, č. 9, listopad 1912, s. 10–11; *Menšínový učitel*, roč. 2, č. 9 a 10, 10. 7. 1912, s. 109–111.

⁴⁶ NA, MMus, inv. č. 4, kart. 1.

vého muzea otištěn během roku 1913 v desítkách českých novin.⁴⁷ Výzvy často doprovázely seznamy nových členů, mezi nimiž se objevovaly soukromé osoby, ale také okresní výbory, např. v Chrudimi, Nymburku, Mělníku nebo městské rady, v Lounech, Rakovníku apod. Další články o činnosti muzea vybízely k zasílání různého menšinového materiálu do archivu a také publikací a článků s menšinovou tematikou do studijní knihovny. Se zřejmou pravidelností se výzvy objevovaly především v tiskových orgánech národních jednot. Spolek se snažil získat pro členství jednotlivé ochranné nacionální spolky s jejich odbory včetně Národní rady české a především významné osobnosti českého národního života.⁴⁸ Některé z nich dokonce přímo koptoval do svého středu a následně žádal jejich souhlas. Tak tomu bylo v případě ing. Josefa Rotnágla, vrchního zemského úředníka a předsedy Československé jednoty nebo univerzitního profesora JUDr. Jana Kaprase.⁴⁹

Počet členů zřejmě utěšeně narůstal. Zůstaly bohužel zachovány jen dva seznamy členů, první zřejmě hned z roku 1909 s 39 jmény⁵⁰ a druhý datovaný ke konci roku 1913 nebo na počátek roku 1914.⁵¹ Tento druhý seznam, který nezahrnuje členy tehdejšího spolkového předsednictva, ani právnické osoby, obsahuje 123 jmen. Ze známých osobností politického a kulturního života se členem Menšinového muzea stal např. Jan Auerhan, Karel Baxa, Jaromír Čelakovský, Karel Engliš, František Fiedler, Jan Hejret, Antonín Hubka, T.G. Masaryk, Jaroslav Preiss, Augustin Sedláček, Přemysl Šámal, Eduard Štorch, Augustin Zátka a další. S určitou nadsázkou je možné tvrdit, že členství uzavíraly pouze osoby politicky činné, většinou s právnickým vzděláním nebo učitelé či úředníci, kteří se rozhodli věnovat menšinové otázce jako svému druhému, nehonoranému, ale zato populárnímu, zaměstnání, nebo alespoň figurovat svým jménem v této oblasti. Na druhé straně obyčejný český živnostník např. z Liberce

---

⁴⁷ *Jednalo se o Národní listy, Čas, České slovo, Národní politika, Český denník, Lidové noviny, Samostatnost, Moravská orlice, Slezský venkov, Vídeňský denník, Podkrkonošský kraj, Jihočeské listy, Východočeský kraj a o mnoho dalších novin regionálních.*

⁴⁸ *Koncept dopisu k získání nových členů. NA, MMus, inv. č. 1, kart. 1.*

⁴⁹ *Dopis adresovaný JUDr. J. Kaprasovi a jeho kladná odpověď na členství ve spolkovém výboru. NA, MMus, inv. č. 7, kart. 1.*

⁵⁰ *Tamtéž, inv. č. 1.*

⁵¹ *Tamtéž, inv. č. 8. Úplný seznam viz přílohy.*

nejevil zájem stát se členem takové organizace a není jisté, že o ní vůbec věděl. Kdo z nich přitom měl mít větší zájem na vyřešení menšinového problému?

Informace o členech spolkového výboru a předsednictva podílejících se na správě muzea jsou poněkud roztráštěné.⁵² Bez nejmenších pochybností zůstává funkce předsedy Menšinového muzea, kterou zastávala po celou dobu trvání spolku jediná osoba.⁵³ Touto ústřední osobou byl úřadující starosta Národní jednoty severočeské Jindřich Nechanský. Jeho aktivitu v menšinovém okruhu zřejmě výstižně dokumentují slova pronesená na oslavě jeho padesátých narozenin v roce 1911: „...jméno Jindřicha Nechanského jest a bude s úctou i vděčností vyslovováno celým národem a o záslužné činnosti Vaší,...historik, který bude líčiti dobu utrpení, zoufalých bojů, pronásledování českých menšin za posledních 20 let, bude nucen psáti velmi obšírně.“⁵⁴ Po boku J. Nechanského nepřetržitě stál jako 1. místopředseda muzea předseda Ústřední matice školské PhDr. Jindřich Metelka. Ve funkci 2. místopředsedy vystřídal Jaroslava Hrubého⁵⁵ univerzitní profesor JUDr. Jan Kapras, zřejmě již krátce po svém vstupu do výboru na konci roku 1913.⁵⁶ Také místo jednatele zastávaly jen dvě osoby, asi do roku 1917 to byl Václav Veit vystřídaný JUDr. Františkem Soukupem. Čtvrtého člena předsednictva, pokladníka, zastupoval po celou dobu trvání spolku ředitel obchodní školy v Praze Tomáš Maděra. Všichni jmenovaní splňovali svým bydlištěm v Praze podmínku udanou ve stanovách. Většina členů předsednictva, ale i ostatních členů spolku, se určitou měrou angažovala ještě v dalších národnostních organizacích, často dokonce v několika zároveň.

⁵² *K dispozici jsou jen zprávy ze čtyř valných hromad: 26. 3. 1912 – Stráž severu, roč. 12, č. 7, s. 2; 4. 5. 1916 – NA, MMus, inv. č. 6, kart. 1; 19. 6. 1917 – inv. č. 70, kart. 42; 30. 4. 1920 – inv. č. 6, kart. 1. Také NA, PP 1908–1915, sign. V 31 85, kart. 2718; AMP, SK, sign. IX/211, kart. 351.*

⁵³ *Přesněji od března 1912, do té doby stál v čele spolku zatímní výbor s předsedou Jindřichem Metelkou.*

⁵⁴ *Stráž severu, roč. 11, č. 14, 14. 7. 1911. Ale po roce 1920, kdy se vzdal předsednictví v Nár. jednotě severočeské, již o něm v tomto listu nenajdeme ani zmínku.*

⁵⁵ *Z archivního materiálu lze usuzovat, že J. Hrubý funkci ve své podstatě nezažíval.*

⁵⁶ *Ve funkci určitě již v dubnu 1914. Sborník menšinový, roč. 1, č. 1, s. 71.*

Sídlo Menšinového muzea, tedy jeho kanceláře, se nacházelo v Praze 2, ve Vladislavově ulici č. 13,⁵⁷ kde muzeu pronajala určité prostory Národní jednota severočeská. Na stejné adrese sídlila také menšinová záložna Otčina založená v březnu 1910 z popudu stejné jednoty. Pro konání valných hromad či jiných schůzí spolku propůjčovala jednota své místnosti, zřejmě prostornější, v nedaleké Spálené ulici č. 26.⁵⁸

Vůbec první akcí Menšinového muzea bylo uspořádání prodejní výstavy českých knih, hraček a ozdobných předmětů pro mládež za účasti učitelských organizací v rámci rozšiřování odbytu českých výrobců, především ze smíšených oblastí. Akce, označená jako „Vánoční výstava dobrých českých knih pro mládež, hraček a ozdobných předmětů českých výrobců“,⁵⁹ byla zahájena podle plánu 1. prosince 1909 a otevřena denně od 14 do 18 hodin, v neděli a o svátcích i dopoledne od 9 do 12 hodin. Vstupné za osobu činilo 20 h., děti platily 10 h. O návštěvnosti výstavy je možné se jen dohadovat, ale pokud na ní mělo vliv množství výzev otiskovaných v novinách s podtitulkem „Co dáme dítkám za vánoční dárek?“, mohla být celkem hojná doprovázená úspěšným prodejem. Výstava neměla samozřejmě jen napomoci odbytu českých výrobků, ale také upozornit veřejnost na nově vzniklý spolek a v neposlední řadě pomoci rozmnožit jeho příjmy, doposud odkázané pouze na členské příspěvky a příležitostné dary. K viditelnému zvýšení příjmů zřejmě ale vůbec nedošlo, o čemž svědčí přerušení započaté činnosti spolku z důvodu finanční neschopnosti a také pohledávky a upomínky spojené s výstavou. I přesto, že si pracovníci Menšinového muzea vedli řádnou evidenci o přijatém zboží a jeho cenách,⁶⁰ nebyly po zakončení výstavy vyřízeny všechny zbylé pohledávky, tedy zaplacené prodané a vráceno neprodané zboží. Během následujících let bylo tak muzeum několikrát upomínáno českými výrobci, z nichž někteří dokonce hrozili, že budou nesrovnalosti řešit soudní cestou.⁶¹ Další upomínka se týkala nezaplacené výdělkové daně z výstavy.

⁵⁷ *Budova České vzájemné životní pojišťovny sdružené s První českou vzájemnou pojišťovnou (založ. 1827), dnes Česká pojišťovna.*

⁵⁸ *NA, MMus, inv. č. 72, kart. 42.*

⁵⁹ *Propagační letáček upozorňující na vánoční výstavu viz přílohy. NA, MMus, inv. č. 52, kart. 14. Obsáhlejší brožurka se seznamem vystavovatelů viz NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.*

⁶⁰ *Pokladní kniha výstavy. NA, MMus, inv. č. 81, kart. 43.*

⁶¹ *Např. Knihkupectví a nakladatelství Hejda a Tuček poukazovalo na nezaplacenou pohledávku za dodané knihy v hodnotě 63 K 40 h. NA, MMus, inv. č. 52, kart. 14.*

Snad největší veřejnou akcí Menšinového muzea se stala „Výstava české obrany“ pořádaná v létě roku 1913. Výstava měla znázornit národnostní poměry v jednotlivých oblastech českých zemí, v Dolním Rakousku a na Slovensku na pozadí práce národních jednot a jiných národnostních obranných spolků a dát tak základ k soustředění menšinového materiálu v muzeu. Myšlenka vzešla v průběhu roku 1912 přímo z Menšinového muzea byla,⁶² především vlivem doby, mohutně podporovaná jako akce „úporné obrany českého národa proti cizí invazi“.⁶³ Její „neodkladnost“ a důležitost dokumentuje Antonín Bašta svým příspěvkem ve věstníku Národní jednoty pošumavské: „Výstava české obrany jest tím, po čem jsme po léta volali: plastickým a obrazným znázorněním národnostního boje kmene našeho v Čechách, na Moravě, Slezsku, Slovensku a Dolních Rakousích...Výstavou touto poprvé vystupují všechny české obranné organizace společně jako jednorodý celek ovládaný jednotnou myšlenkou.“⁶⁴

Výstava pořádaná Menšinovým muzeem společně se všemi ochrannými nacionálními spolky byla zahájena 1. června 1913 po očekávaném policejním povolení,⁶⁵ v Obecním domě a otevřena denně od 9 do 17 hodin se vstupným 20 h., pro hromadné návštěvy 10 h. Účastnila se jí se svým materiálem Ústřední matice školská, Národní jednota severočeská, Národní jednota pošumavská, Národní jednota pro vých. Moravu, Národní jednota pro jihozáp. Moravu, Národní jednota slezská společně s Maticí opavskou a Maticí osvěty lidové, Československá jednota, Česká obec sokolská (její menšinový odbor), Národní rada česká a Školský spolek Komenský. Vystavovaný materiál obsahoval především názorné statistické tabulky, diagramy, nástěnné mapy s vyznačenými národnostními hranicemi, časopisy, brožury a jinou propagační literaturu, fotografie menšinových škol a spolkových domů.

Význam výstavy byl zřejmě ve své době značný, poprvé byla prezentována společná práce všech ochranných nacionálních spolků z českých

⁶² Dotaz představitelů muzea Nár. jednotě pošumavské na názor jejího vedení ohledně výstavy v dopise ze 17. 10. 1912. Státní oblastní archiv (SOA) Třeboň, Národní jednota pošumavská 1884–1948 (NJP), inv. č. 42, sign. II B 8, kart. 5.

⁶³ *České Slovo*, roč. 7, č. 141, 13. 6. 1913, s. 2.

⁶⁴ *Pošumaví*, roč. 11, č. 14, 12. 7. 1913, s. 126.

⁶⁵ Policejní ředitelství v Praze váhalo se svým souhlasem zřejmě z obavy před nacionálními výtržnostmi a čekalo na rozhodnutí prezidia Českého místodržitelství, o připravované výstavě mu podalo zprávu již 12. 4. 1913. NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.

zemí.⁶⁶ Téměř okamžitě se zrodily plány na samostatnou výstavu menšinového školství nebo menšinového živnostnictví, celá akce měla také ohlas v českém, ale i německém tisku. Příspěvek v německých novinách *Deutsche Arbeit* s názvem „Das tschechische Minderheiten-Museum und die Ausstellung tschechischer Abwehr in Prag“ popisoval výstavu a zároveň pozitivně hodnotil českou národní obranu v souvislosti se založením Menšinového muzea.⁶⁷ Na německý příspěvek reagovali v redakci *Stráže severu*, tedy v Národní jednotě severočeské, kterou německý autor mimo jiné označil jako „der nordböhmisches Tschechisierungsverein“, článkem „Němci o Menšinovém Museu“. Článek poukazoval na kladné německé hodnocení Menšinového muzea v souvislosti s uspořádanou výstavou a na německou myšlenku založit podobné muzeum podle českého vzoru.⁶⁸ Přímou odezvou či vyrovnáním z německé strany, jak si to národnostní soupeření konce 19. a počátku 20. století žádalo, bylo uspořádání německé zemské výstavy v Chomutově (Landesschau) v srpnu 1913,⁶⁹ které se účastnil *Deutscher Schulverein*, *Bund der Deutschen in Böhmen*, *Deutscher Böhmerwaldbund*, *Bund der Deutschen Nordmährens*, *Bund der Deutschen Südmährens*, *Nordmark*, ale také *Südmark*, *Verein der christlichen Deutschen in Bukowina*, *Tiroler Volksbund* a *Bund der christlichen Deutschen in Galizien*.⁷⁰

⁶⁶ *Jednotlivé spolky samozřejmě organizovaly krajské výstavy, např. Nár. jednota pošumavská otevřela v roce 1912 svou expozici v Písku, ta byla potom částečně využita při společné výstavě. SOA Třeboň, NJP, inv. č. 42, sign. II B 8, kart. 5.*

⁶⁷ „Auch die Organisation dieser tschechischen Eroberung und Abwehr ist ausgezeichnet...Hier (im Museum) findet die theoretische Minoritätenarbeit ihren Mittelpunkt, hier ist der Schnittpunkt aller Abwehrkorporationen...Die Abwehrrausstellung in Prag ist die erste größere Unternehmung des Museums, als Gesamtbild der tschechischen Schutzarbeit gleich belehrend für die Tschechen wie für uns.“ *Srov. Deutsche Arbeit (Monatschrift für geistige Leben der Deutschen in Böhmen), XII. Jahrgang, 12. Heft, September 1913, s. 765–770.*

⁶⁸ *Stráž severu, roč. 13, č. 17, 26. 9. 1913, s. 1–2.*

⁶⁹ *Zpráva o ní byla publikována ve Stráži severu, roč. 13, č. 15, 22. 8. 1913, s. 2–3.*

⁷⁰ *Všechny jmenované organizace tvořily Hauptstelle für deutsche Schutzarbeit, středisko německé menšinové činnosti v Rakousku. Srov. Kořalka, Jiří. Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století. Rozpravy ČSAV. Praha 1963, s. 16–18.*

V letech 1913 a 1914 uspořádalo muzeum, po patřičné reklamě v českých novinách,⁷¹ dva cykly přednášek o menšinové a národnostní problematice. První cyklus zahájený 30. října 1913 se skládal z pěti přednášek, na nichž jejich autoři hovořili o mravním významu národnosti, národnostním vývoji českých zemí, menšinovém školství a menšinové samosprávě.⁷² Všechny přednášky se konaly v zasedací síni Národní jednoty severočeské ve Spálené ulici vždy ve čtvrtek od 19. hodiny a měly volný vstup. Druhý podobný přednáškový cyklus či menšinový seminář obsahující mimo jiné přednášky o práci národních jednot a Menšinového muzea probíhal v únoru a březnu 1914.⁷³

Jinou akcí pro veřejnost se stala prohlídka Prašné brány a Staroměstské mostecké věže uskutečněná Menšinovým muzeem se svolením městské rady v roce 1913 a pro příznivý ohlas ještě jednou v květnu 1914.

Všechny tyto akce byly organizované v Praze jako sídelním měště muzea, vybrané pro její pozici hlavního zemského města. Je pravděpodobné, že na výstavy mohli přijet návštěvníci ze všech českých zemí a udělat si tak zároveň výlet do Prahy. V případě výstavy z roku 1913 zřejmě organizovaly hromadné návštěvy místní odbory národních jednot, aby se její členové a nejen oni mohli podívat na celkové výsledky české obranné práce a získat tak chuť k další aktivitě. Ale co se týká ostatních veřejných podniků Menšinového muzea, zůstaly, až na malé výjimky, omezeny na pražské publikum.

Od roku 1912 začali pracovníci Menšinového muzea budovat studijní knihovnu menšinové literatury. S finančními prostředky, jimiž spolek disponoval, si nemohli dovolit jednotlivé publikace kupovat a proto se soustře-

---

⁷¹ *Národní politika, České slovo, Národní listy, Samostatnost.*

⁷² *Mihajlo Rostohar - Národnost a její mravní význam, František Bělehrádek - Školská otázka menšinová, Josef Schlecht - Otázka jazyková, Václav Joachim - Menšinová otázka samosprávní, Jan Kapras - Národnostní vývoj českých zemí. NA, MMus, inv. č. 10, kart. 2, také inv. č. 57, kart. 16. Muzeum podávalo zprávy o připravovaných přednáškách Policejnímu ředitelství v Praze, většinou tři dny před jejich konáním. NA, PP 1908–1915, sign. V 31/85, kart. 2718.*

⁷³ *Jindřich Nechanský referoval o práci Národní jednoty severočeské, František Titěra o práci Národní jednoty pošumavské z pozice jejího jednatele, Václav Veit o úkolech a práci Menšinového muzea, Jan Dvořák o menšinovém školství jako tajemník Ústřední matice školské, Josef Schlecht opět o jazykové otázce a Václav Joachim o menšinové samosprávě. NA, MMus, inv. č. 10, kart. 2.*

dili na zveřejňování proseb k darování knih určených nejširší veřejnosti.⁷⁴ O nové přírůstky do knihovny pak žádali také jednotlivá knihkupectví, antikvariáty nebo přímo některé autory.⁷⁵ Chtěli mít k dispozici také výroční zprávy, průvodce a jiné publikace různých českých organizací, a proto kontaktovali např. archeologickou komisi při České Akademii pro vědy, slovesnost a umění, Zemskou statistickou kancelář, Národní radu českou, Společnost Národopisného muzea československého, Ústřední matici školskou, všechny národní jednoty, Matici opavskou, Matici osvěty lidové, Osvětový svaz dolnorakouský a další. Většinu knižních publikací se jim opravdu podařilo získat zdarma nebo za velmi nízké ceny, náhodné duplikáty pak vyměňovali s jinými knihovnami. V menšinové knihovně nesměly chybět ale ani noviny a časopisy, a to nejen české, ale také německé deníky a krajské listy. Jak rozsáhlou knihovnu se v Menšinovém muzeu podařilo vytvořit, se můžeme pouze domýšlet.⁷⁶ Vedle významných knih, dodnes uznávaných českých historiků, např. F. Palackého a J. Golla, byly shromažďovány brožurky nevalné hodnoty, ale s menšinovou tematikou, jako brožura J. F. Karase z roku 1911 s názvem Kapitoly o menšinách.⁷⁷ Pracovníci muzea také vypracovali národnostní a menšinovou bibliografii. K této akci zřejmě přispěla spolupráce Národní jednoty pošumavské, která zpřístupnila za účelem inventarizace menšinové literatury vlastní studijní knihovnu. Všechny tituly označené signaturami byly rozděleny do pěti skupin: dějiny, zeměpis, národopis, právnictví, varia, a zvlášť zůstal oddělen tzv. Antiquariatskatalog.⁷⁸

K nejčastějším činnostem muzea patřilo shromažďování nejrůznějšího menšinového materiálu, základní vytyčený úkol spolku a práce nijak zvlášť náročná, na kterou stačilo několik osob. Hlavním motivem této čin-

⁷⁴ *Srov. Stráž severu, roč. 12, č. 21, 15. 11. 1912, s. 4; Věstník Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, roč. 9, č. 9, listopad 1912, s. 24; Pošumaví, roč. 11, č. 15–16, 9. 8. 1913; Naše menšiny, roč. 3 (7), č. 34, 22. 8. 1913, s. 6; Samostatnost, roč. 3 (17), č. 266, 28. 9. 1913.*

⁷⁵ *Např. Fr. Popiolka, J. Auerhana, J. Kaprase. NA, MMus, inv. č. 76, kart. 42.*

⁷⁶ *Není dochován žádný ucelenější seznam shromážděných publikací. Veřejné knihovny odborů národních jednot měly většinou okolo 100 svazků, což muzeum určité překročilo. U příležitosti proseb o finanční podporu v roce 1916 se muzeum odvolávalo na možnost ztráty „tisícisvazkové knihovny“. SOA Třeboň, NJP, inv. č. 42, sign. II B 8, kart. 5.*

⁷⁷ *NA, MMus, inv. č. 76, kart. 42.*

⁷⁸ *Soupis literatury tamtéž, inv. č. 78, kart. 42.*

nosti byla snaha dokumentovat život českých menšin. Většinou se jedná o dokumenty písemné povahy. Vedle nejrozsáhlejší položky, kterou tvoří novinové zprávy, to jsou plakáty s programem divadelních představení či národních slavností, letáky s různými výzvami a provoláními, fotografie a pohlednice menšinových škol a národních domů, dokumenty stanov českých národních spolků a jejich výročních zpráv apod. Materiál zahrnuje oblast českých menšin ze smíšených území českých zemí, ale také z Dolního Rakouska, především Vídně, a v nepatrném zastoupení oblast českých vystěhovalců v Americe a to zhruba z období let 1890 až 1914, nejvíce materiálu pak pochází z let 1912 až 1914. Ze shromážděných novinových zpráv, které snad tvořily jakýsi výstřížkový archiv, je možné si udělat určitou představu o národnostním konfliktu v českých zemích, poměrně rychle přeneseném z politické sféry do každodenního života také díky ochranným nacionálním spolkům obou národností.

S myšlenkou na společné ústředí pro menšinovou a národnostní práci z počátku 20. století souvisela i snaha založit společný menšinový časopis, který by informoval o práci obranných spolků.⁷⁹ V roce 1901 bylo zřízeno tiskařské a vydavatelské družstvo Vyšehrad, které zahájilo vydávání týdeníku se stejným názvem a podtitulem „List věnovaný národní práci. Orgán českých menšin“.⁸⁰ Celá akce ale do roka ztroskotala pro nízký zájem způsobený především nevstřícností národních jednot, která zřejmě pramenila z obavy, že jejich problémům nebude ve společném listě věnováno dostatek místa. Chtěly mít zachovány vlastní zpravodaje. Určitý pokus o založení nového menšinového časopisu vyšel ze strany menšinového učitelstva. V listopadu 1910 začala Jednota matičních učitelů a pěstunek vydávat v Novosadech u Olomouce měsíčník Menšinový učitel jako svůj tiskový orgán zaměřený především na školskou problematiku. Jeho redakce se již během roku 1911 rozhodla vydávat jakýsi obsáhlejší menšinový časopis pod názvem Menšinová revue s Menšinovým učitelem jako svou přílohou, který ale neměl, zřejmě po minulých zkušenostech, konkurovat věstníkům národních jednot, ale pomoci plnit jejich úkoly v širších souvislostech.⁸¹

⁷⁹ *K určitým snahám, ale jen v rámci Nár. jednoty pošumavské a Nár. jednoty severočeské, došlo již na konci 19. stol. Hubka, A. Menšinová práce, s. 121–124.*

⁸⁰ *Tamtéž, s. 124.*

⁸¹ *„Kdo na prvním místě jest Čechem – ne Severočechem, Jihočechem atd. – komu na srdci leží všechny menšiny české, kdo nemá zájem jenom pro potřeby jedné země, jistého kraje, jen některých menšin, jak tomu jest u mnohých jinak osvědčených pracovníků menšinových, zvláště v obranných jednotách činných, ten založení Menšinové revue pozdravil s radostí, poněvadž považoval takový list za nejvýše nutný.“ Srov. Menšinová revue, roč. 1, č. 5, březen 1912, s. 241.*

Redakce Menšinové revue viděla úkol časopisu v odborném a vědeckém řešení menšinové otázky jako jedné z vážných veřejných otázek.⁸² Tady je opět vidět, jak nepřiměřenou roli menšinová problematika hrála.

První číslo Menšinové revue za redakce Rudolfa Žižky vyšlo v Novosadech v listopadu 1911 a vytištěno bylo v Zábřehu. Revue měla vycházet na začátku každého měsíce mimo srpen a září. Její obsah byl vždy rozdělený do několika věcných skupin, jakými byla např. statistika, politika, školství, národní obrana, národnostní literatura, kultura a jiné. Mohli bychom ji opravdu nazvat ústředním menšinovým listem, protože se snažila obsáhnout celou menšinovou problematiku na rozdíl od věstníků národních jednot, které se publikováním výročních zpráv a výsledky činnosti, se seznamy členů apod. zaměřovaly pouze na oblast své působnosti.⁸³ Příspěvky do revue zasílali známí menšinoví pracovníci a současně často členové obranných spolků. Druhý ročník časopisu vyšel v listopadu 1912, jeho redakce a administrace přesídlila do Lín u Plzně a o tisk se starala tiskárna Českého deníku v Plzni. Během roku 1913 se zřejmě množily finanční problémy spojené s vydáváním revue, které redakce předpokládala již v počátku. Na schůzi zastupitelstva Národní jednoty severočeské byl proto podán návrh na převzetí časopisu obrannými korporacemi.⁸⁴ K takovému kroku měla dát svolení Národní rada česká uznávaná přes veškerou kritiku jako formální řídicí orgán v menšinové činnosti, celá záležitost jí tedy byla předána.

Na konci června 1913 se v Národní radě české ustavila „komise pro podporu ústředního českého časopisu menšinového“, do které byli delegováni zástupci jednotlivých národních organizací a spolků. Snažila se vyřešit několik otázek: uznat či neuznat potřebu ústředního časopisu menšin při zachování věstníků národních jednot s přehledem jejich činnosti, převzít Menšinovou revue nebo založit nový časopis, jak zajistit financování, koho pověřit redigováním.⁸⁵ K otázkám se vyjádřily národní jednoty a ochranné

⁸² *Menšinová revue, roč. 1, č. 1, listopad 1911 (úvodní slovo redakce).*

⁸³ *V tomto ohledu se výrazně lišil Věstník Matice opavské, kde byly sice také zveřejňovány výsledky práce spolku, ale velký prostor zaujímaly příspěvky o historii Slezska, o významných rodících apod.*

⁸⁴ *Zápis ze schůze zastupitelstva 28. 6. 1913. NA, NJS, inv. č. 1, kart. 1.*

⁸⁵ *NA, NRC, inv. č. 278, kart. 497.*

spolky, ale jejich odpovědi nebyly zdaleka jednotné.⁸⁶ Shoda panovala v otázce potřeby ústředního menšinového časopisu, většina spolků si také přála zachování věstníků pro své organizační potřeby a převzetí Menšinové revue. Velmi rozdílně viděly jednotlivé organizace financování časopisu. Některé z nich se spokojily s ujištěním, že na sebe nemohou vzít finanční závazek a více věc nerozváděly. Školský spolek Komenský správně předpokládal, že finanční zabezpečení zajistí jen vydavatelská firma s kapitálem, naopak Národní jednota severočeská označila celou akci jako výdělečnou, protože bude podporována veřejností zajímavější se o české menšiny. Většina spolků chtěla redigováním pověřit Menšinové muzeum za spolupráce všech ostatních organizací, ale jen spolek Komenský rozumně upozorňoval na nepřekonané obtíže organizačních počátků muzea.

Menšinový odbor Národní rady se zřejmě ještě během října a listopadu 1913 pokusil přesvědčit české národní jednoty o výhodnosti ukončení jednotlivých menšinových krajských časopisů a založení jednotného menšinového týdeníku redigovaného podle vzoru velkých německých krajských listů. Obě jednoty sice uznaly potřebu omezení časopisů, ale opakovaně požadovaly zachování svého tisku.⁸⁷ Národní rada vyzvala tedy Menšinové muzeum k převzetí Menšinové revue jako časopisu, který bude sledovat české národnostní a menšinové poměry, studovat národnostní otázku v širším smyslu a zároveň věnovat zvláštní pozornost slovanským národům. K předání časopisu s jeho aktivy, jichž bylo minimum, i pasivy došlo 1. prosince 1913 dle usnesení valné hromady Jednoty mateřských učitelů a pěstunek.⁸⁸ Zřejmě pro nízký zájem o odbírání revue, který pracovníci muzea zjistili obesláním okresních výborů a městských rad, bylo rozhodnuto nevydávat časopis každý měsíc, ale pouze čtyřikrát do roka za celoroční předplatné ve výši 8 K, pro obranné spolky pouze 5 K. Také proto redakce přejmenovala revue na „Sborník menšinový – ústřední český časopis menšinový“.⁸⁹

⁸⁶ *Tamtéž. Dopisy Nár. jednoty slezské, Školského spolku Komenský, Nár. jednoty pošumavské, Matice osvěty lidové, dolnorakouského, moravského a slezského odboru Nár. rady české, České obce sokolské, Národní rady české a Nár. jednoty severočeské.*

⁸⁷ *Dopis Nár. jednoty pošumavské ze 14. 11. 1913 a Nár. jednoty severočeské z 24. 11. 1913. NA, NRČ, inv. č. 278, kart. 497.*

⁸⁸ *Zpráva z valné hromady publikována v měsíčníku Menšinový učitel, roč. 4, č. 3, prosinec 1913.*

⁸⁹ *NA, MMus, inv. č. 56, kart. 16.*

První číslo (sešit 1) sborníku vyšlo v dubnu 1914 s titulní stranou: „Sborník menšinový. Časopis Menšinového musea. Řídí univ. prof. Dr. Jan Kapras s redakčním kruhem. Vychází čtyřikrát ročně, nákladem Menšinového musea. Redakce a administrace v Praze II, Vladislavova ul. č. 13.“ Redakčnímu kruhu za předsednictví J. Metelky se podařilo získat příspěvky např. od M. Rostohara, Fr. Weyera, A. Seiferta, Fr. Bělehrádka či J. Auerhana.⁹⁰ Druhé číslo sborníku mělo vyjít podle plánu v červenci 1914. Následkem politických poměrů po sarajevském atentátu došlo k dodatečným škrtům v připraveném obsahu a zároveň k zařazení příspěvku Aug. Seiferta „List z rodinné kroniky nového následníka trůnu Karla Františka Josefa“.⁹¹ Teprve počátkem srpna byl sborník vysazen a tiskárna dělala korektury. Ale expedice se již neuskutečnila pro nepřítomnost mnoha odběratelů, kteří museli narukovat. Někteří odběratelé si pak stěžovali, že nedostávají další předplacená čísla. Redakce tedy přislíbila vydání připraveného čísla ihned po skončení války.⁹² Slib ale nedodržela pro špatnou finanční situaci celého Menšinového musea přivozenou válkou a druhé číslo Sborníku menšinového se tak již ke svým odběratelům nedostalo.

Zda by Sborník menšinový obstál v konkurenci ostatních tiskovin a zajistil si mezi nimi pevné místo, kdyby plynulý vývoj nepřerušila válka, je těžké po vydání jediného čísla posuzovat. Ale s největší pravděpodobností neobstál, i přesto, že by snad dosáhl stejné nebo i vyšší kvality a profesionální úrovně redakce než tiskové orgány národních jednot. Samotná specializace sborníku na menšinovou problematiku omezovala produkci a distribuci tiskoviny v masovém měřítku.

---

⁹⁰ *Sborník menšinový, roč. 1, č. 1, duben 1914. Články: M. Rostohar - Národnost a její mravní význam, Fr. Weyr - O právu národním, Adolf Černý - Menšinová otázka v Slovanstvě, Aug. Seifert - Několik poznámek o národní práci, Fr. Bělehrádek - Měšťanské školy v Mor. Krumlově, K. Harmach - Samosprávná otázka menšinová, Ant. Břeský - Poslední doba národního obrození ve Slezsku, Jan Auerhan - České osady v tauridské gubernii. Rozhledy: Z oblasti N. J. S. - Z oblasti N. J. P. - Z oblasti N. J. pro jihozáp. Moravu - Z oblasti N. J. pro vých. Moravu - Ze Slezska - Z Dol. Rakous. - Ze Slovenska - Němci - Slované a jiní. Drobné články a zprávy. Literatura a bibliografie: A. Boháč - Národnostní otázka v literatuře. Posudky a soupis knih a článků.*

⁹¹ *Tento příspěvek byl vydán samostatně v brožované formě během roku 1914.*

⁹² *Také vydávání věstníků ostatních národních spolků bylo po dobu trvání války pozastaveno.*

Ještě před válkou, někdy na jaře 1914, zřejmě po ukončení druhého přednáškového cyklu, publikovalo Menšinové muzeum také některé přednášky. S jistotou to můžeme tvrdit o přednášce a zároveň prvním příspěvku pro Menšinový sborník s názvem „Národnost a její mravní význam“ od M. Rostohara.⁹³

Sčítání lidu a dotazníková akce ke zjištění situace v českých menšinách

Velkým úkolem Menšinového muzea zůstávalo zmapování národnostních, hospodářských a kulturních poměrů v českých menšinách. Nástrojem pro tento úkol se mělo stát sčítání lidu, které provedlo několik níže jmenovaných organizací. Jako doplněk k tomuto soukromému sčítání zahájilo muzeum dotazníkovou akci, která měla přiblížit národnostní situaci ve smíšených oblastech českých zemí.⁹⁴

Akt sčítání lidu má své dějiny, které sahají daleko do minulosti. Období pravidelných a všeobecných soupisů pak mělo svůj počátek v reskriptu Marie Terezie z r. 1753. Postupně se také vedle pouhého sečtení obyvatel zjišťovaly další informace důležité pro poznání sociálních a hospodářských poměrů. Mezi první přidané rubriky patřil stav a zaměstnání, dále pohlaví, státní a domovská příslušnost. Určitý problém nastal se zařazením národnosti, byl řešen především na mezinárodním statistickém kongresu v Petrohradu v roce 1872. Národnost jako vnitřní stav nemohla být objektivně zjištělná a proto bylo rozhodnuto udávat jazyk mateřský či jazyk mluvený. Toto vymezení mělo pro rakouskou statistiku neurčitý význam a roku 1880 byl poprvé zjišťován tzv. jazyk obcovací (Umgangssprache). Také další rakouská sčítání lidu z 31. prosince 1890, 1900 a 1910 nezjišťovala mateřskou řeč nebo subjektivně vyjádřenou národnostní příslušnost rakouských občanů, ale jazyk styku občana s jeho okolím, tedy jazyk obcovací.⁹⁵ Proti tomuto pojmu a také proti praxi provádění sčítání bylo od počátku vnášeno mnoho námitek a protestů ze strany českých politiků a především od menšinových pracovníků a obranných spolků. Sčítání podle obcovací řeči ve smíšených oblastech českých zemí s převládající německou správou bylo označováno jako nespravedlivé a poškozující práva české menšiny.

⁹³ *Stráž severu, roč. 14, č. 1, 1. 6. 1914, s. 5.*

⁹⁴ *Právě sčítáním lidu se podle E. Rádl menšiny úředně vymezují. Srov. Rádl, c. d., s. 248.*

⁹⁵ *Kořalka, J. Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Praha 1996, s. 86.*

První popud k jednání o nesprávnosti provedeného sčítání lidu vyšel z řad studentstva Národní jednoty pošumavské v roce 1890.⁹⁶ K určitým pokusům o zavedení národnosti a mateřské řeči na místo rubriky obcovací řeč došlo na říšské radě, na českém sněmu byla podána interpelace k místodržitelům, ale bez úspěchu. Po sčítání 1890 se v Národní jednotě pošumavské objevil návrh na provedení soukromého sčítání lidu ve smíšených oblastech jednoty. Před novým sčítáním lidu se pak v jednotě ustavila komise, která měla práci připravit, z ní se v dubnu 1899, po připojení Národní jednoty severočeské, vytvořil sčítací výbor, do něhož docházel také zástupce Národní rady české.⁹⁷ Výbor se rozhodl uskutečnit soukromé sčítání ještě před úředním. V květnu 1900 se konala schůze vybraných menšinových důvěrníků, kteří měli sčítání provést s využitím soukromých sčítacích archů a při úředním sčítání ještě dohlížet na činnost sčítacích komisařů a působit na své spoluobčany, aby sami dbali na správnost zapsání svých údajů.⁹⁸ Soukromé sčítání bylo nakonec pro nedostatek pracovníků a překážky činěné důvěrníkům a jednotám ze strany úřadů provedeno jen v některých obcích obvodu Národní jednoty pošumavské a severočeské.⁹⁹ Materiál předal sčítací výbor poslanci PhDr. V. Kurzovi. Českým důvěrníkům jako soukromým osobám nebylo přes jejich žádosti umožněno prohlédnutí sčítacího materiálu uloženého u politických úřadů a jeho porovnání s výsledky soukromého sčítání. Brzy se množily stížnosti na způsob provedení úředního sčítání, které poukazyvaly především na absenci českých nebo alespoň německo-českých sčítacích archů, na hrozby výpovědí z práce a bytů při přihlášení k české obcovací řeči a na přepisování shromážděných dat u obecních úřadů s německým

⁹⁶ *V čele stál Karel Stanislav Sokol a Antonín Hajn. Srov. Hubka, A. Menšinová práce, s. 135.*

⁹⁷ *Předsedou byl jmenován P. C. Nesý, za severočeskou jednotu Josef V. Štumpf a Václav Kukaň, za jihočeskou Jan Choura a Ant. Hubka. Srov. Hubka, A. Soukromé sčítání lidu r. 1900 a Gautschovy volební předlohy. Praha 1906, s. 5.*

⁹⁸ *Hubka, A. Menšinová práce, s. 147.*

⁹⁹ *Výsledky soukromého i úředního sčítání v oblasti Nár. jednoty pošumavské z roku 1900 viz Hubka, A. Soukromé sčítání lidu, s. 33–128; pro oblast Nár. jednoty severočeské viz Šubrt, Jeroným. Vývoj a život českých menšin. Díl I–IV. Most 1908–1909; Týž, České menšiny v severovýchodních a východních Čechách. Praha 1910.*

zastupitelstvem.¹⁰⁰ Čeští poslanci podali na zasedání říšské rady v únoru 1901 návrh na doplnění získaných informací dodatečným zjištěním národnosti obyvatel a ve stejném smyslu chtěli změnit i zákon z roku 1869. Menšinovní pracovníci svolali veřejnou protestní schůzi lidu proti vykonanému úřednímu sčítání na 22. června 1901.¹⁰¹ Všechny akce ale skončily bezúspěšně a pomalu se blížil rok 1910 a s ním nové sčítání.

Tentokrát vyšla aktivita přímo z Národní rady české, kde v roce 1908 zahájila činnost sčítací komise při menšinovém odboru. Komise složená z českých poslanců i menšinových pracovníků za předsednictví Jindřicha Metelky intervenovala ve vládě i na říšské radě ohledně zavedení rubriky národnosti.¹⁰² Vyдалa publikaci „Pokyny pro sčítání lidu po stránce národnosti“ s úvodním slovem JUDr. Albína Bráfa a rozaslala ji vládním kruhům a politickým úřadům v českých zemích. Rozhodnutím ministerstva vnitra ze dne 20. srpna 1910 zůstala však v platnosti i nadále rubrika obcovací řeč, výsledek tedy stejný jako před deseti lety.¹⁰³ Národní jednoty publikovaly ve svých věstnících na sklonku roku podrobné pokyny ke sčítání lidu.¹⁰⁴ Sčítací komise zajistila soukromé sčítání obyvatelstva

¹⁰⁰ Srov. Hubka, A. *Menšinová práce*, s. 150–158 a také tiskové orgány národních jednot. Problematikou sčítání lidu podle obcovací řeči ve spojení s rokem 1900 se zabýval také J. Srb. Srb, Jan. *Obcovací řeč jako prostředek zesilující národní državu německou v zemích koruny české zvláště a v Rakousku vůbec*. Praha 1906.

¹⁰¹ Hubka, A. *Menšinová práce*, s. 159–161.

¹⁰² Členem komise byl také F. L. Scheichl jako předseda menšinového odboru, A. Hubka a K. St. Sokol jako předsedové jihočeské a severočeské sekce, dále např. F. Drtina, A. Hajn, A. Bráf, J. Škába. NA, NŘČ, inv. č. 270, kart. 492.

¹⁰³ Národnost byla poprvé zjišťována až při sčítání lidu v Československé republice v roce 1921, přičemž za hlavní znak byla určena mateřská řeč sčítanců jako objektivně zjišitelný údaj. Ani takové vymezení ovšem nebylo přijímáno s jednoznačným souhlasem. K tomu srov. Bubeník, Jaroslav – Křesťan, Jiří. *Zjišťování národnosti jako problém statistický a politický. Zkušenosti ze sčítání lidu za první republiky*. In: *Paginae historiae* 3, 1995, s. 119–140. Tíž, *Národnost a sčítání lidu. K historickým souvislostem polemiky mezi Antonínem Boháčem a Emanuelem Rádlem*. In: *Historická demografie* 19, 1995, s. 119–133. Ze starších prací k tomu viz též Hůrský, Josef. *Zjišťování národnosti. Úvod do problému odnárodnování*. Praha 1947, 107 s.

¹⁰⁴ Žádat dvojjazyčné sčítací archy, kontrolovat vyplněné údaje, případné stížnosti adresovat okresní politickým správám. *Stráž severu*, roč. 10, č. 51, 23. 12. 1910, s. 1.

v Čechách ve smíšených obcích, které provedly české národní jednoty za její pošumavskou a severočeskou sekci prostřednictvím svých místních odborů a jejich důvěrníků. Po úředním sčítání uskutečněném 31. prosince 1910 se opakovaly stížnosti z roku 1900, sčítací komise se proto snažila od března 1911 provádět reklamaci pomocí reklamačních blanketů zasílaných Českému místodržitelství.¹⁰⁵ Její práce pak měla pokračovat až do zavedení „jediného správného pojmu národnosti místo obcovací řeči“.¹⁰⁶

Menšinovému muzeu se zřejmě podařilo získat do svých sbírek materiály soukromého sčítání z oblasti Národní jednoty severočeské.¹⁰⁷ Dalo by se uvažovat také o tom, že samo provedlo podobné šetření v této oblasti mezi lety 1912 až 1914 za využití stejných důvěrníků jako severočeská sekce sčítací komise v roce 1910, kteří by snad dokonce zapsali totožné výsledky sčítání ze zmiňovaného roku. Na takovou akci by muzeum určitě se svými silami stačilo. Ale daleko pravděpodobnější, i přes uložení materiálu v deskách s označením muzea, je první možnost, už také pro úzké spojení spolku s Národní jednotou severočeskou a pro podobu sčítacích listů. V každém případě je sebraný materiál neúplný, chybějí celé okresy i některé místní obce jinak zastoupených okresů. Toto soukromé sčítání provedla vždy vybraná spolehlivá osoba ze sčítané oblasti, většinou místní učitel nebo farář, který vyplnil pro každou obec určitý počet popisných listů domácnosti s údaji o členech jedné, alespoň částečně české, rodiny či přesněji domácnosti, z nichž pak sestavil přehled místní obsahující pouze jména tzv. přednostů domácnosti, počet členů rodiny a z nich Čechů.¹⁰⁸ Často také připsal další informace o národnostní situaci v obci nebo označil některé obyvatele jako „odrodilce“, vše samozřejmě z čistě subjektivního pohledu. Zapisovatel se většinou vůbec nezabýval počtem německého obyvatelstva, zajímal ho pouze přehodnocený počet Čechů. Nelze tedy tvrdit, že o rozsah přírůstku na české straně poklesl počet úředně zaznamenaných obyvatel německé obcovací řeči. Na kolik pak bylo toto sčítání objektivnější než sčítání úřední je těžké posoudit, v obou případech mohlo docházet k určitému ovlivňování až nátlaku, většímu zřejmě ze strany

¹⁰⁵ *Podle tajemníka Nár. jednoty pro jihozáp. Moravu bylo největší chybou Čechů, že se vůbec nechali sčítat „na podkladě slavné Umgangssprache“.* Karas, Josef František. *Kapitoly o menšinách. Brno 1911, s. 20.*

¹⁰⁶ *NA, NRČ, inv. č. 270, kart. 492.*

¹⁰⁷ *NA, MMus, inv. č. 12–51, kart. 2–13.*

¹⁰⁸ *Tamtéž, inv. č. 12, kart. 2.*

německého zastupitelstva či majitelů bytů než ze strany českého důvěrníka, nebo k záměně dat, velice snadné na obou stranách, a ani v jednom případě nebyla možná řádná revize. Úřední sčítání určitě nedoceňovalo početní sílu sociálně nerovnoprávných menšin, kterými Češi často byly v porovnání s Němci ve smíšených oblastech českých zemí, ale protiakce v podobě sčítání soukromého zřejmě počet těchto menšin naopak záměrně přeceňovala. V menšinovém odboru Národní rady české byl později vyhotoven určitý přehled s poměrem českého a německého obyvatelstva v menšinách dle úředního i soukromého sčítání.¹⁰⁹

Prokazatelnou akcí Menšinového muzea bylo zjišťování národnostních, hospodářských a kulturních poměrů v českých menšinách, které mělo doplnit soukromé sčítání lidu z roku 1910. Představitelé spolku se pro akci rozhodli brzy po valné hromadě v roce 1912 a získaná data zamýšleli založit do svých sbírek nazývaných katastrům menšinových obcí. Nejschůdnější cestu viděli v dotazníkové akci, které by se účastnili vybraní důvěrníci z menšinových oblastí. Bylo tedy třeba navrhnout dotazníky a zajistit spolehlivé osoby. V konečné fázi měli před sebou pracovníci muzea pět odlišných tiskopisů dotazníků. Většina z nich byla určena celkově jednotlivým obcím, pouze jeden předpokládal zapisování údajů o občanech, přesněji o každém přednostovi domácnosti, a byl velice osobní.¹¹⁰ Uskutečnění akce za pomoci posledního jmenovaného dotazníku uvádějího populační, hospodářské a národnostní poměry v každé domácnosti bylo s ohledem na možnosti muzea v podstatě neproveditelné. Spolek by k ní potřeboval velké množství spolupracovníků, kteří by chodili dům od domu v každé smíšené obci a zapisovali požadovaná data do první části dotazníku a zbylé informace pak snad doplňovali podle vlastního uvážení, což by si vyžádalo dobu několika měsíců, s doručením muzeu i delší. Na druhé straně je také velice sporné, zda by dotazovaní byli ochotni odpovídat na osobní otázky typu: cena majetku, zadlužení, spoluvlastnictví, spříznění s druhou národností, rodinné soužití v domácnosti, výchova dětí apod. Nebo zda by tyto otázky byl schopen a ochoten zodpovědět důvěrník sám a pokud ano, na kolik by byly takovéto informace objektivní.

Představitelé muzea nakonec vybrali pouze jeden dotazník, který měl zjišťovat národnostní a hospodářské poměry ve smíšených obcích, a od února

¹⁰⁹ *Tamtéž viz přílohy. Stejně výsledky také Panýr, Josef. Národní jednota severočeská. Praha 1914, s. 7–8.*

¹¹⁰ *Tamtéž, inv. č. 11, kart. 2.*

či března 1913 začali rozesílat jeho formuláře vybraným důvěrníkům.¹¹¹ Bohužel nelze určit do kolika obcí se formuláře dostaly a jak velkou oblast chtělo muzeum svou akcí obsáhnout, zda všechny země České koruny nebo jen Čechy. Nejpravděpodobněji zahájilo celý podnik v oblasti Národní jednoty severočeské, s ohledem na malou schopnost menšinových pracovníků reálně zhodnotit své možnosti a proveditelnost takového úkolu, existovaly určitě plány na pokračování minimálně ve všech českých zemích.

Vybraný dotazník měl proti ostatním velice skromné požadavky, šlo především o zjištění hospodářské síly českého obyvatelstva a možností jeho kulturního života, samozřejmě z národnostního hlediska, tedy odděleně od německých susedů. Hospodářská síla představovala nejdůležitější faktor, který mohl českou menšinu, ve vztahu k německým obecním správám ve smíšených oblastech, přivést za určitých podmínek k většinovému postavení. Menšinová pracovníci ji posuzovali podle velikosti pozemků, počtu českých obchodníků a živnostníků, dělníků a domácí čeledi, průmyslových a hostinských podniků, svépomocných družstev apod. Ve svých představách vycházejících z menšinářské politiky se zřejmě domnívali, že svou prací změní převládající sociální závislost českého obyvatelstva na německých podnikatelích vytvořenou vývojem. Jiné otázky dotazníku se snažily zjistit poměr úředního a učitelského postavení mezi českým obyvatelstvem, počet českých dětí a s ním spojenou školní docházku, národnostní politiku místních velkostatků a dvorů. V kulturním ohledu stála na prvním místě existence určitého střediska, kde se čeští obyvatelé pravidelně scházejí, což byl především výsledek značně prohloubené odluky obou národností přenesené z politické sféry do každodenního života lidí zvyklých i na společné kulturní styky. V této souvislosti dotazník zjišťoval počet smíšených sňatků a jejich rodinné poměry. Další dotazy byly namířeny na český spolkový život v obci, existenci knihoven, odebírání českých tiskovin a konání přednášek a divadelních představení. Poslední body dotazníku pak měly informovat o českém zastoupení v obecních a okresních zastupitelstvech a o národnostním postoji těchto úřadů. Vyplnění dotazníku tak byly určitě schopny podat jakýsi průřez do postavení českého obyvatelstva v národnostně smíšené obci, otázkou ale zůstává jeho objektivnost.

Celá dotazníková akce se zřejmě stále protahovala, s největší pravděpodobností narážela na překážky spojené s vyplňováním dotazníků, až ji

¹¹¹ *Tamtéž. Mezi důvěrníky byl např. Karel Till, továrník a starosta z Poličky nebo Jan Novák, okresní tajemník z Litomyšle.*

přerušila válka. Zpět Menšinovému muzeu se tak vrátilo asi jen nepatrné množství vyplněných dotazníků.¹¹² Dotazníky ze dvou obcí na Litomyšlsku potvrzují jasnou hospodářskou převahu německého obyvatelstva, ale nedokládají žádné větší bezpráví či dokonce násilnosti, jejichž obětmi by byli čeští spoluobčané, na které naopak stále upozorňovaly a volaly po jejich nápravě české ochranné spolky. Převládající pokojné soužití obyvatel obou národností bylo zřejmě narušováno pouze vyostřenými situacemi na politické scéně, teprve v takových momentech a také jen v některých oblastech, docházelo k propouštění českých továrních dělníků z práce a jejich vypovídání z nájemných bytů z národnostně motivovaných důvodů, což byl většinou výsledek agitace německých ochranných nacionálních organizací.¹¹³

V průběhu války nevykazovalo Menšinové muzeum žádnou činnost, jen se neustále snažilo zajistit finanční prostředky na zaplacení nájemného za užívané prostory. V podobné situaci se ocitly také ostatní ochranné spolky jen s tím rozdílem, že netrpěly takovou platební neschopností a mohly si dokonce dovolit muzeum podporovat. Muzeum získávalo své finanční příjmy především v podobě subvencí od Národní jednoty severočeské a z členských příspěvků, jednorázově také obdrželo procentuální část ze společné národní sbírky. Většina podniknutých akcí však nepřinesla očekávaný zisk a bilance hospodaření ke konci roku tak často vykazovala vyšší položku vydání než příjmů.¹¹⁴ K vyhocení situace došlo během války, kdy byly sníženy subvence severočeské jednoty a zastaveny členské příspěvky. Muzeum se tak stalo závislým na podpoře ostatních spolků, které vzhledem ke své dlouholeté existenci a velké členské základně měly svá hospodaření na lepší úrovni.

Se vznikem republiky byla menšinová otázka nově hodnocena. Podle Versailleské smlouvy mohly být menšinami označováni pouze příslušníci jiné národnosti, z příslušníků českých menšin se stali občané nového státu,

¹¹² *V materiálech se nacházejí pouze dva dotazníky z litomyšlského okresu, obcí Litrbachy a Nová Ves, vyhotovené okresním tajemníkem Janem Novákem a zasláné muzeu 10. 5. 1914. NA, MMus, inv. č. 11, kart. 2.*

¹¹³ *Případy takového národnostního útlaku dokumentoval ve svých publikacích Jeroným Šubrt. Šubrt, J. Čechové na Žatecku. Žatec 1902; Vývoj a život českých menšin. Most 1908–1909; České menšiny v severovýchodních a východních Čechách, Praha 1910.*

¹¹⁴ *Rozdíl nebyl nikdy vysoký, jen několik desítek korun, také výdaje na výstavu v roce 1913 přesáhly její příjmy. NA, MMus, inv. č. 83 a 84, kart. 43.*

kteře menšinoví pracovníci přejmenovali na „hraničáři“.¹¹⁵ Nejvýznamnější členové ochranných nacionálních spolků se účastnili mírových jednání, stali se členy Národního shromáždění. Regionální obranné organizace, především národní jednoty, se podílely na kolonizaci smíšených oblastí, společně s Národní radou československou pracovali jejich zástupci na předlohách pozemkové reformy, volebního zákona do Národního shromáždění, účastnili se porad o jazykovém zákonu, o reformě správy apod.¹¹⁶ V tomto okamžiku se Menšinové muzeum ocitlo na vedlejší koleji, jeho představitelé se věnovali výše popisované aktivitě z pozice svého členství v Národní radě československé, Ústřední matici školské nebo v národních jednotách a mnozí na členství v muzeu zřejmě rezignovali. Existence samostatného muzejního menšinového spolku se ukázala jako neudržitelný luxus v době, kdy se ve veřejnosti pomalu prosazoval názor, že působnost organizací, jakými jsou národní jednoty by nebyla dále nutná, kdyby správu a řízení osvětové činnosti převzal stát.

Již v roce 1918 se v okruhu menšinových pracovníků Národní rady československé uvažovalo o možném založení národnostního archivu v rámci této organizace, který by převzal hlavní náplň práce Menšinového muzea.¹¹⁷ 30. dubna 1920 se pak sešlo osm ze šestnácti zbylých členů muzea na valné hromadě v zasedací síni Národní jednoty severočeské, jejímž hlavním cílem bylo rozpuštění spolku.¹¹⁸ Zasedání zahájil místopředseda Jan Kapras a hlavní řeč přednesl Josef Škába. Informoval přítomně o rozhodnutí národní rady ujmout se úkolu muzea a zřídit ze shromážděných sbírek národnostní archiv a o závazku Národní jednoty severočeské převzít veškeré jmění, pohledávky a dluhy spolku. Přítomná polovina všech členů, podle stanov oprávněná rozhodnout o rozejití spolku, tuto skutečnost jednomyslně odhlasovala. Dále došlo ke schválení několika dílčích rozhodnutí spojených s předáním materiálu formou daru národní radě a s právem menšinových pracovníků využívat národnostní archiv.

¹¹⁵ Škába, c. d., s. 231.

¹¹⁶ *Zprávy ze schůzí v Národní jednotě severočeské. NA, NJS, inv. č. 2, kart. 3.*

¹¹⁷ Seifert, Augustin. *Národní rada česká a naše obranné organizace. Praha 1918, s. 4.*

¹¹⁸ *Valné hromady se účastnil Jan Kapras, Josef Škába též jako zástupce Národní jednoty severočeské, Jaroslav Zbiral, Václav Kukaň, Emanuel Hrubý, Josef Knytl, Václav Havlíček a Aug. Seifert, který zároveň zastupoval Národní radu československou. NA, MMus, inv. č. 6, kart. 1; také AMP Praha, SK, sign. IX/211, kart. 351.*

Řízení archivu se rozhodl ujmout bývalý jednatel Menšinového muzea Václav Veit.

Rok 1920 přinesl tedy zánik Menšinového muzea jako spolku,¹¹⁹ ale zdaleka ne jeho hlavní myšlenky, kterou převzala Národní rada československá a zřídila národnostní archiv. Nová doba si žádala také novou organizaci dřívější obranné menšinové práce, jejíž existence byla ohrožována ze strany státu.¹²⁰ Obranné spolky vykazovaly národnostně politickou činnost v podobě kulturní a hospodářské podpory českého obyvatelstva ve smíšených oblastech českých zemí, přestávaly mít ochranný charakter proti germanizaci a vzdávaly se nacionalistických hesel.¹²¹ I přes opodstatněné návrhy menšinových pracovníků na vytvoření jediného spolku,¹²² panovala mezi jednotlivými organizacemi rivalita násobená politickými spory. Především z obavy před rozpuštěním se nakonec zrodil plán společného svazu, k němuž dal první podnět předseda Národní jednoty pošumavské Karel Baxa. Svaz národních jednot a matic veřejně vystoupil na sjezdu národních jednot a českých menšin v Praze ve dnech 1. a 2. dubna 1922,¹²³ právoplatně ustanoven byl ale až 12. dubna na společné schůzi zástupců spolků. Jeho členy se staly Národní jednota severočeská, Národní jednota pošumavská, Národní jednota pro jihozápadní Moravu, Národní jednota pro východní Moravu, Slezská matice osvěty lidové, Matice opavská, Ústřední matice školská, Československá jednota a Slezská jednota. Svaz představoval volné sdružení těchto spolků, které mělo koordinovat jejich činnost a pracovat v dohodě s Národní radou československou jako vrcholnou národní organizací. Zvláštní postavení získala Národní jednota severočeská, jejíž místnosti se staly sídlem svazové kanceláře. Schůze svazu se konaly střídavě v sídelních městech zastoupených organizací.

¹¹⁹ *Menšinové muzeum bylo vymazáno ze spolkového rejstříku. AMP Praha, SK, sign. IX/211, kart. 351.*

¹²⁰ *Nacionální ochranné spolky měly své odpůrce i mezi veřejností, k nejpřednějším patřil profesor přírodní filosofie na Univerzitě Karlově v Praze Emanuel Rádl. Své stanovisku vyjádřil především v práci z roku 1928 *Válka Čechů s Němci*.*

¹²¹ *Schematické mapy území působnosti českosl. národních jednot, matic a spolků menšinových národností v roce 1930 viz Škába, c. d., s. 225 a 227.*

¹²² *„Sloučení všech obranných jednot je příkazem doby.“ Stráž severu, roč. 16, č. 4, 30. 4. 1920, s. 1.*

¹²³ *Zprávy o sjezdu publikovány ve Stráži severu, roč. 18, č. 2, 3–4, 20. 3. a 6. 5. 1922.*

K jeho velkým nedostatkům patřila skutečnost, že nebyl po celou dobu první republiky organizován na základě spolkového zákona. Ale to již není předmětem této práce.

Činnost Menšinového muzea zřetelně dokumentuje, že spolek nezastával funkci ústředního orgánu, který by řídil práci všech národních jednot a některých dalších českých národnostních spolků. Z těchto institucí, nejen z ústředí, ale i z odborů, byli však jmenováni tzv. dopisující menšinoví pracovníci, kteří měli za úkol informovat Menšinové muzeum o činnosti svých spolků a o národnostní problematice v oblasti jejich působnosti. Takto získané informace zakládal spolek do katastru menšinových obcí. Téměř všichni členové muzea byli především členové jiných ochranných nacionálních spolků. Muzeum tedy v podstatě sdružovalo neaktivnější menšinové pracovníky a snad fungovalo jako jejich společná tribuna, která vykazovala určitou, především muzejní, činnost. Z tohoto hlediska a také v souvislosti se snahou spolku obsáhnout v sebraných materiálech všechny oblasti osídlené českými menšinami a podávat o nich informace, i když s jasným zaměřením na české země, by se snad dalo hovořit o jistém ústředí pro menšinovou práci. Že se v případě Menšinového muzea opravdu nejednalo o centrálu pro řízení českých obranných spolků, ale spíše o rozmnožení jejich počtu, dokládají i plány na reorganizaci spolkového života z roku 1913 navrhuující jediné obranné a kulturní ústředí jako nepolitické spolkové zařízení a zároveň nejvyšší úřad českého národa se sídlem v Praze, se spolkovými pobočkami v každé obci a s okresními zastupitelstvy v okresech, které by vzniklo sloučením všech stávajících národních a osvětových spolků, mezi nimiž je uváděno i Menšinové muzeum.¹²⁴

Menšinové muzeum prezentovalo dokumenty podporující práva českých menšin a poukazující na křivdy, kterých se menšinám dostává od německých sousedů. V podstatě všechny jeho aktivity, ať už výstavy nebo přednášky, sledovaly jeden hlavní cíl, jímž bylo rozšíření zájmu o české menšiny mezi veřejností. Na něm byla postavena existence ochranných

¹²⁴ Bohužel bez uvedení autora publikováno v *Menšinové revue*, roč. 2, č. 6–7, 8, 9–10; s. 314–317, 359–363, 431–435. V materiálech *Národní rady české se přesto nachází zpráva následujícího znění*: „Ústřední menšinovou organizací vedle Menšinového musea je menšinový odbor Národní rady české“. NA, NRC, inv. č. 273, kart. 494.

spolků. Muzeum tedy zastávalo také funkci propagačního nástroje těchto organizací, svými představiteli bylo pak označováno jako „spolek ustavený ku pomoci našim obranným institucím“. Činnost spolku se nesetkala s vážnějším nesouhlasem ze strany státní správy. Ve své době bylo Menšinové muzeum bezvýhradně řazeno mezi spolky muzejní, dnešní pozice umožňuje poněkud složitější charakteristiku vycházející z nacionálně laděné menšinářské politiky. Pokřivený názor konce 19. a počátku 20. století přeceňující otázku menšin, stavící ji dokonce do pozice vědeckého problému, nemohl nikdy přispět k řešení národnostního konfliktu, proto ani Menšinové muzeum v žádném případě nevytvářelo podklady pro národnostní řešení. Z menšin, které tvořily u obou národností jen zlomek populace, nemohl vzejít podstatný zvrat v poměru Čechů a Němců. Menšinový problém navíc komplikoval i česko-německý vztah jako celek a brzdil rozvoj obou národů.

Změnou stavu, který přinesla válka a vznik Československé republiky, došlo k reorganizaci menšinářské politiky. Českému obyvatelstvu v národnostně smíšených oblastech rozhodně neškodila hospodářská a kulturní podpora ochranných spolků, které se pomalu přizpůsobovaly novému postavení. Práce Menšinového muzea v podobě shromáždění národnostní dokumentace či vytvoření studijní knihovny našly snad určité využití, ale nová doba ukázala, že takováto organizace byla možná právě jen jako součást „národnostního zápasu“ na počátku 20. století. Česko-německá konfrontace tím však nebyla rozhodně ukončena.

Seznam členů z roku 1913 nebo 1914

(přesně opsáno, viz pozn. č. 51)

Dr. J. Auerhan	Ant. Hubka	Pospíšil Jan
J. Bárta	Jos. Hubka	Pražák Fr.
Dr. B. Baxa	V. Hübner	Dr. Preiss Jar.
Dr. K. Baxa	Dr. Chlum	Ant. Rautenkranz
Dr. V. Bendl	Dr. Jakubec	Karel Rohan
Václav Beneš	Jan Janča	Dr. M. Rostohar
Dr. Jar. Bidlo	Dr. V. Joachim	Aug. Sedláček
H. Boczkowský	Dr. K. Kadlec	Aug. Seifert
Dr. Ant. Boháč	Ant. Kalina	Dr. J. Smrček
JUC. Ant. Břeský	Dr. J. Kapras	K. St. Sokol
Frant. Cajthaml	Stan. Klíma	K. Sonntag
Frano Cvjetiša	Dr. A. Klouda	F. A. Soukup
Dr. J. Čelakovský	Al. Konečný	PhDr. F. K. Soukup
Em. Čelíš	Dr. Ed. Körner	MUDr. Ot. Srdínko
Adolf Černý	F. Kral	Dr. Stejskal
Dr. Jar. Červený	J. Kraus	T. Stypa
Jan Domínek	Dobrosl. Krejčí	H. Sýkora
Dr. Jos. Drozda	Dr. Fr. Krejčí	G. Schwéla
Dr. Fr. Drtina	Ad. Kubis	Ing. Šafář J.
C. Dušek	Dr. F. Kudela	Dr. Šámal P.
P. B. Dušek	V. Kukaň	Dr. Šamánek
J. Dürich	Dr. Fr. Lukavský	Ant. Šprinc
JUC. Jan Dvořák	Dr. Lukeš	JUC. J. Šrámek
Dr. Karel Engliš	J. Máša	Dr. Štemberka
J. Exner	Dr. V. Mach	T. J. Štěpánek
K. Farský	Dr. Rob. Maršan	Ed. Štorch

Dr. Fiedler	Dr. T. G. Masaryk	F. A. Šubrt
D. Filip	G. Maštálka	J. Šubrt
Dr. R. Fischer	Dr. J. Matoušek	Tesař
Foschenbauer	G. Miškovský	F. Titěra
Dr. Gruber J.	B. Morkovin	Tomášek
K. Harmach	Dr. L. Niederle	Dr. R. Traub
Dr. Hauner	Onderka	R. Turka
Jan Havlena	Pachmajer	Jar. Vašica
Hejma	Dr. Ed. Palkovský	Dr. Al. Velich
Jan Hejret	Bohdan Pavlů	Dr. Fr. Weyr
Dr. K. Heller	Dr. Pelc	Dr. J. Vlček
Dr. Hnídek	Jos. Pešek	Jindřich Vlček
Dr. Fr. Hodáč	Rudolf Pilát	Fr. Vodňanský
Dr. C. Horáček	Kar. Policar	K. Vondráček
J. Hořejší	J. Poppe	Dr. Zátka

Členové předsednictva a výboru

Předseda	Jindřich Nechanský	1912–1920
Místopředseda	Jindřich Metelka Jaroslav Hrubý Jan Kapras	1912–1920 od 26.3.1912 určitě duben 1914, do 1920
Jednatel	Václav Veit František Soukup	1912–1917 od 19.6.1917 (již na výbor. schůzi 30.10.1916)
Pokladník	Tomáš Maděra	1909–1920
Účetní	František Kálal Jaroslav Zbíral	od 26.3.1912 do června 1914 (rezignace) určitě od 4.5.1916
Správce domu	Josef Škába	1912–1920
Knihovníci	Eduard Štorch Jaroslav Zbíral Jaroslav Knittl František Soukup	všichni tři od 26.3.1912 od 4.5.1916
Ostatní členové výboru	František Bělehrádek Emanuel Hrubý Antonín Klouda Josef Rotnágel Aug. Seifert Josef Schlecht Karel Stanislav Sokol	

České veřejnosti!

Na společných schůzích a poradách obranných jednot českých pronášeny bývají tužby, aby zřízeno bylo ústředí pro společnou práci menšinovou v celé oblasti české. Zcela právem se uvádí, že jestli mnoho potřeb menšinových, jež řádně a bez značného nákladu obstarati lze toliko společným orgánem.

Vyhovující přáním a tužbám všech menšinových a národních činitelů, dohodli jsme se na tom, aby společný pracovní orgán zřízen byl ve způsobě „Menšinového musea“ dle zákona spolčovacích, při němž národním organisacím vyhrazena dosavadní jejich působnost. Podány byly k místodržitelství království České stanovы spolku „Menšinové museum v Praze“, jehož zřízení nezakázáno výnosem č. 145.150 ze dne 22. června 1909. Spolek má sídlo v Praze a působí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i ostatních zemích na říšské radě zastoupených. Účelem jeho jest zříditi, vydržovati a spravovati museum, znázorňující život, rozvoj a všechny poměry českých menšin v zemích koruny české, v soustátí rakuském i za hranicemi — všech českých menšin i Čechů zahraničních. Spolek „Menšinové museum“ je nepolitický a politické věci jsou tedy z působnosti jeho vyloučeny. Dle stanov mimo jinou musejní činnost jest oprávněn vydávati knihy, časopisy, brožury, opatřovati adresy osob v českých menšinách, zjednávat i podávati informace o poměrech českých menšin, pořádati přednášky, cesty do území českých menšin atd.

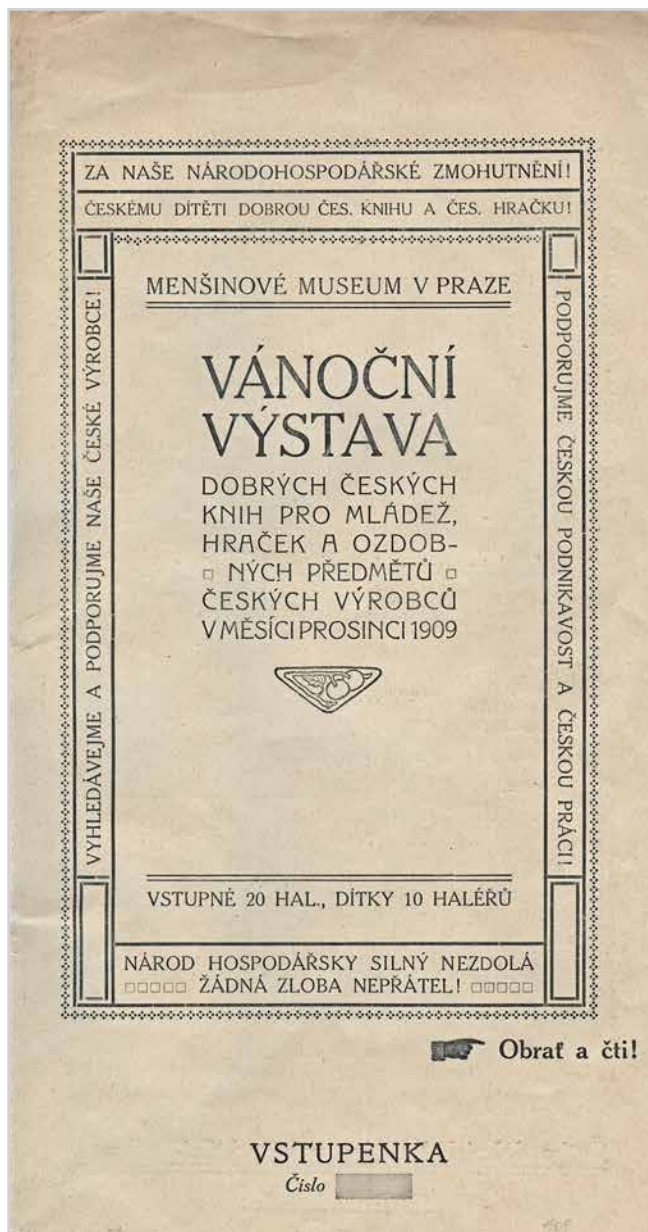
Menšinové museum, k jehož zřízení spolek přikročil, bude znázorňovati statistickými pracemi, mapami, diagramy a obrazy, kde všude české menšiny sídlí. Bude sbírat i ukládati doklady a důkazy o tom, kdy která část oblasti české osídlena byla Čechy, kdy a jakými vlivy byla národu odcizena. Bude pracovati o bibliografii národnosti a o mistopisném slovníku českém, v němž by vylíčeny byly národní poměry minulé i přítomné, v němž by uchována byla budoucnosti česká původní jména obcí, tratí, vod, vyvýšenin. V museu budou vystaveny obrazy krajiny, obcí i budov významných se stanoviska českých menšin.

V museu budou shromažďovány knihy, brožury i časopisy české i cizojazyčné, pojednávající o české otázce národní i menšinové, při čemž pamatováno bude na literaturu vědeckou, beletristickou i básnickou. Dojdou v něm řádného umístění všechny doklady života a utrpení českých menšin, jimiž dokumentováno bude úsilí české menšiny vyhladiti, o rovné právo je připraviti a jejich rozvoj zmařiti i to, zda a jak povolání úřady konají svou zákonnou povinnost k jejich ochraně.

Kulturnímu stavu a rozvoji českých menšin bude věnována zvláštní pozornost. Budou proto pečlivě ukládány literární i umělecké práce příslušníků českých menšin, časopisy českými menšinami vydávané, sledována bude přednášková i divadelní činnost v menšinách a hlavně ovšem znázorněno bude české školství menšinové tiskem, diagramy, obrazy i mapami, občasnými výstavami prací žákových.

Nebude zapomináno ani na spolkový a společenský ruch českých menšin, jenž je velmi důležitou složkou menšinového života a zdrojem přečetných útřap i znášilňování našich krajanů. Bude tedy znázorňována síla a rozmanitost spolků českých, jich činnosti i zápasů o svobodu spolčovací a shromažďovací, tak často porušovanou.

Sledováním praehistorie a historie krajů, českými menšinami osedlých a znázorňováním kulturního stavu českých menšin nebude však úkol Menšinového musea vyčerpán: museum má také zobraziti hospodářské a sociální postavení českých menšin a má napomáhati k zlepšení hmotných jejich poměrů. Proto museum menšinové opatří a doplňovati bude statistiku českých podniků továrních, zemědělství, řemesel a obchodu v krajích nám odcizovaných. Bude vystavovati vzorky výrobků českých menšin a pořádati občasně výstavy z různých oborů, jimiž získával by se odbyt českým výrobkům a napomáhalo by se k zdokonalení jich výrobků i k zavedení nových odvětví výroby.

HODNÉ DÍTKY OBDARUJE MIKULÁŠ I JEŽÍŠEK

HEZKÝMI KNÍŽKAMI, a tu doporučujeme zvláště násl. ve vkusné úpravě
četnými obrázky vyzdobené a vícebarev. obrázkem na deskách opatřené:

Zeměpisná ukáзка vazy.

Běněz-Třebízský V.

— **HAVRANIM PĚREM.** Sbírka básn. povídek a povídek. Pro mládež dětsk. Vydal K. V. Rais. Cena váz. v. K 2 20.

— **NÁRODNÍ POHÁDKY A POVĚSTI.**

Společně s odev napsal Karel V. Rais. Cena vázaného výtisku . . . . . K 3 —

— **POVÍDKY STARÉHO ZBOJROŇSE** a jiné obrázky z naší minulosti. Společně s odev napsal K. V. Rais. Cena váz. výt. . . . . K 2 60.

— **Z RODNÉ CHALOUPKY.**

Dobře povídky a vzpomínky. Společně s odev napsal K. V. Rais. Cena vázan. výt. K 2 80.

Cech svatopluký

— **O ČAROVNĚM PAVOUKU.**

Veselá pohádka pro mládež. S četnými barev. ilustr. a barev. deskou od Vikt. Olgy. Karel V. Rais. Cena váz. výt. K 3 60.

— **NÁR. POHÁDKY A POVĚSTI.**

Společně s odev napsal K. V. Rais. Cena váz. výt. . . . . K 2 80.

— **MLADÉ STĚSTÍ.** Rada rozkoš. básniček pro mládež. Cena váz. v. K 4 —

— **LVI STÓPU.**

Výtisk z knih Nerodových. Mlad. dotisk. K. V. Rais. Cena váz. v. K 3 50.

— **NĚMCOVA K.**

— **VYBRANÉ BACHORKY NÁROD.**

Společně s odev napsal K. V. Rais. Cena váz. výtisku . . . . . K 2 60.

Rais K. V.

— **ČTENÍ O KARLU HAVLÍČKOVÍ**

— **VAČEL BĚNĚŠI TŘEBÍZSKĚM.**

Cena váz. výtisku . . . . . K 3 50.

— **POVÍDKY ZE STARÝCH HRADŮ.**

Cena váz. výtisku . . . . . K 3 —

Rais K. V. j.

— **DOMA.** Verše, vzpomínky a povídky. Cena váz. výtisku. K 2 60.

— **Z KRONIKY. (Část I.)**

Dějepisná povídka. Cena váz. r. K 2 60

— **Z KRONIKY (Část II.)**

Dějepisná povídka. Cena váz. r. K 3 —

— **POVÍDKY O ČES. UMĚLCÍCH.**

Cena váz. výtisku . . . . . K 2 20

— **POD ZVĚCINOU.**

Verše i povídky. Cena váz. výt. K 3 60.

— **POD MODRÝM NEBEM.**

Obrázky a kniha, určená pro mládež. S četnými velkými barevnými, sdělně provedenými obrázky a barevnou deskou. Dle skvělých Viktorů Olgy a s básničkami od K. V. Raisa. Cena váz. výtisku . . . K 2 90.

— **VESELÝ SVĚT.**

Obrázeková kniha, určená pro mládež. S četnými velkými barevnými, sdělně provedenými obrázky a barevnou deskou. Dle skvělých Viktorů Olgy a s básničkami od K. V. Raisa. Cena váz. výtisku . . . K 2 90.

Weng Adolf:

— **CERTOVINY.** Z lidových pohádek vybrané a vypravované. Obrázky a výtiská kniha od Josefa Wengla. Cena váz. výtisku . . . . . K 8 —

— **VENEC PRAŽSKÝCH POVĚSTI.**

Kresil Mikoláš Aleš, slovem provedl Adolf Weng. Cena váz. výtisku K 3 —

— **ZVÍRÁTKA A PETROVŠTI.**

Četnými barevnými obrázky vyzdobil J. Weng. Cena váz. výtisku K 3 60.

Zeměpisná ukáзка vazy.

NA SKLADĚ MÁ KAŽDÝ KNIHKUPEC, ZVLÁŠTĚ PAK
NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUP. V PRAZE, FERD. 11.

České menšiny v království českém.

1. Přehled počtu obyvatelstva českého a německého v menšinách:

Národní Jednota	114.850	1,973.052	= Sčítání úřední. (Protiv. i Čechu 1718 N.)
Severočeská	199.124	1,888.778	= Sčít. soukromé. (Protiv. i Čechu 948 N.)

Národní Jednota	72.419	412.694	= Sčítání úřední. (Protiv. i Čechu 72 N.)	Výklad (ad 1.)	Čechové. Němci.
Pošumavská	397.576	397.576	= Sčít. soukromé. (Protiv. i Čechu 948 N.)		

2. Počet českých duší v menšinách:

(t. j. v obcích s německou samosprávou)

a) dle sčítání úředního:

Národní Jednota Severočeská	N. J. Pošumavská
114.850 (66·7%)	57.301 (33·3%)

b) dle sčítání soukromého:

Národní Jednota Severočeská	Nár. Jednota Pošumavská
199.124 (73·4%)	72.419 (26·6%)

3. Počet dětí v menšinových školách:

(= soukromé i veřejné školy v obcích s německou samosprávou*)

r. 1913.

Oblast Národní Jednoty Severočeské	Oblast Nár. Jedn. Pošumavské
17.211 = 66·53% (r. 1914: 17.527).	8.657 = 33·47% Budejovice 4.153

J. P.

Dle příjmů těchto obranných jednot v roce 1912 připadá na 1 Němce v oblasti N. J. Severočeské 28 h, v oblasti N. J. Pošumavské 94 h.

*) Děti z míst ohrožených, ale se samosprávou českou, v počtu zahrnuty nejsou (na př. z Třebenic a pod.).

Zusammenfassung

Das Minoritätsmuseum in Prag

Die in den 80. und 90. Jahren des 19. Jahrhunderts gegründeten Nationalschutzvereine der beiden Nationalitäten, wie z. B. auf der tschechischen Seite vor allem die nationalen Vereine und der Zentrale Stiftungsfonds für Schulwesen (*Ústřední matice školská*) waren, hatten in dem ersten Jahrzehnt des neuen Jahrhunderts ein zahlenmäßiges Netz von Abteilungen, die von den gemeinsamen Zentralen geleitet wurden. Mit ihrem Programm, dessen Ziel die Unterstützung des wirtschaftlichen und auch kulturellen Lebens der tschechischen Minorität in den gemischtsprachigen Gebieten der böhmischen Länder war, bildeten sie im wesentlichen die Schwesterorganisationen. Die engeren Beziehungen existierten aber nur unter den Vereinen mit Prager Zentralen, dem Zentralen Stiftungsfonds für Schulwesen (*Ústřední matice školská*), dem Nordböhmischem Nationalverein (*Národní jednota severočeská*) und dem Böhmerwalder Nationalverein (*Národní jednota pošumavská*).

Gerade in diesen Vereinen entstand der Plan auf die Gründung eines neuen Vereines, der sich mit der Frage der tschechischen Minoritäten beschäftigen wird. Der Grund dazu war offensichtlich nicht das Streben, das gemeinsame Zentralorgan zu errichten, das die Arbeit der einzelnen Schutzvereine koordinieren würde. Zum Vorsitzenden des Vereines wurde Jindřich Nechanský, der Obmann des Nordböhmischem Nationalvereines, dem ersten stellvertretenden Vorsitzenden Jindřich Metelka, seit 1912 der Vorsitzende des Zentralen Stiftungsfonds für Schulwesen. Nach den Vereinsmitgliedern, wo man solche Persönlichkeiten findet, wie Karel Baxa, Jaromír Čelakovský, T. G. Masaryk, Jaroslav Preis, Augustin Sedláček, Přemysl Šámal u. a., kann man das Minoritätsmuseum als die gemeinsame Tribüne der Minoritätsarbeitern bezeichnen, von denen eine aus den Vertretern der tschechischen Intelligenz gebildete Professionalschicht entstand. Die engsten Kontakte hatte das Museum mit dem Nordböhmischem Nationalverein, die seine Tätigkeit durch die Verleihung seiner Räume in Prag und auch finanziell unterstützte.

Die erste Aktivität des Minoritätsmuseums war im Jahre 1909 die Organisation der Weihnachtsausstellung der tschechischen Bücher für die Jugend, der Spielzeuge und Dekorationsgegenstände. Wegen des Mangels an Finanzmitteln kam es aber zur faktischen Inangriffnahme der Tätigkeit erst im Jahre 1912. Die Tätigkeit des Vereines konzentrierte sich am Anfang neben dem Versammeln des verschiedenen Minoritätsmaterials auf die Errichtung einer Bibliothek mit Studien- und Lesesaal und auf die Vefassung der Nationalbibliographie. Das Streben, „die Situation in den tschechischen Minoritäten“ zu mappieren, führte zur Errichtung eines

Katasters der Minoritätsgemeinden, in dem alle Berichte über Leben und Vergangenheit der tschechischen Minoritäten eingetragen wurden. Als Unterlage für diese Arbeit sollten dann die Ergebnisse der statistischen Erhebung dienen. Diese Erhebung wurde von den Mitarbeitern des Minoritätsmuseums in den Jahren 1912–1914 für das Gebiet der Länder der Böhmisches Krone geplant. Diese Erhebung sollte die Ergebnisse der privaten Volkszählung ergänzen. Die Volkszählung wurde von der Zählungskommission bei dem Tschechischen Nationalrat im Zusammenarbeit mit den nationalen Vereinen organisiert. Vor dem 1. Weltkrieg veranstaltete das Museum einige Kurse und Vorlesungen für Öffentlichkeit, im Jahre 1913 organisierte es die große „Ausstellung der tschechischen Verteidigung“ in Prag. Die Ausstellung sollte die Nationalverhältnisse in den gemischtsprachigen Gebieten der böhmischen Länder näher bringen und gleichzeitig die gemeinsame Arbeit der tschechischen Schutzvereine präsentieren. Im Jahre 1914 übernahm das Minoritätsmuseum laut Vereinbarung mit dem Tschechischen Nationalrat das Herausgeben der Minoritätszeitschrift „Sborník menšinový – ústřední časopis menšinový“ (Minoritätssammelband – Minoritätszentralzeitschrift). Die zweite Nummer dieser Zeitschrift konnte aber des Weltkriegs wegen nicht erscheinen. Im Zusammenhang mit den politischen Änderungen nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik und nach der Umwertung der Minoritätsfrage kam es im April 1920 zur Auflösung des Minoritätsmuseums. Zum zweirangigen Grund für Auflösung des Vereines wurde seine unerfreuliche Finanzlage. Der Tschechoslowakische Nationalrat verpflichtete sich von den Sammlungen des Museums das Nationalitätenarchiv zu errichten und der Nordböhmische Nationalverein alles Vermögen, alle Forderungen und Schulden des Vereines zu übernehmen. Die nationalen und anderen Nationalitätsvereine haben im April 1922 die freie Vereinigung unter dem Namen der Verband der Nationalvereine und Fonds gebildet.